

Univerzita Pardubice

Fakulta Filozofická

Katedra religionistiky

Jidášovo evangelium

Bakalářská práce

Autor práce: Petr Zelený

Vedoucí práce: ThDr. Jiří Gebelt, ThD.

Bakalářská práce

2013

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2010/2011

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: Petr Zelený
Osobní číslo: H09362
Studijní program: B6101 Filozofie
Studijní obor: Religionistika
Název tématu: Jidášovo evangelium
Zadávací katedra: Katedra religionistiky

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Představení a popis Jidášova evangelia, jeho historie a zasazení do historického kontextu (především raného křesťanství a gnóze), analýza jeho obsahu a následný výklad, posouzení jeho možného vlivu na dnešní křesťanství.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

- A. Pagels, K.L. King: Reading Judas: The Gospel of Judas and the Shaping of Christianity. New York: Pinguin Group, 2007
J. M. Robinson: Jidášova tajemství – Příběh nepochopeného učedníka a jeho ztraceného evangelia. New York: HarperCollins Publishers, 2007
B. D. Ehrman: Ztracené evangelium Jidáše Iškariotského - Nový pohled na zrádce a zrazeného. New York Oxford University Press, 2006
R. Kasser, M. Meyer, G. Wurst: The Gospel of Judas. Washongton: National Geographic Society, 2006
T. Wright: Judas and the Gospel of Jesus. Grand Rapids: Baker Books, 2006
R. Kasser, G. Wurst: The Gospel of Judas: Together with the Letter of Peter to Philip, James, and a Book of Allogenes from Codex Tchacos. Washongton: National Geographic Society, 2006
S. Gathercole: The Gospel of Judas: Rewriting Early Christianity. New York: Oxford University Press, 2007
A.D. DeConick: The Thirteenth Apostle. What the Gospel of Judas Really Says. London: Continuum, 2007
K. Rudolph: Gnóze. Praha: Vyšehrad, 2010

Vedoucí bakalářské práce: **ThDr. Jiří Gebelt, Th.D.**
Katedra religionistiky

Datum zadání bakalářské práce: **30. dubna 2011**

Termín odevzdání bakalářské práce: **31. března 2012**

prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.
děkan

Mgr. Martin Párek, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2011

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracoval samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využil, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byl jsem seznámen s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne 27. 11. 2013

.....

Petr Zelený

Tímto bych chtěl poděkovat ThDr. Jiřímu Gebeltovi, Th.D. za jeho cenné rady, ochotu a trpělivost při vedení mé práce a své rodině za její podporu.

Anotace

Cílem této práce je popsat objev Jidášova evangelia, jeho anabázi v rukou překupníků s uměním, následnou restauraci, překlad, výklad a jeho roli v rámci gnóze a raného křesťanství, případně dopady na dnešní křesťanství.

Klíčová slova

Jidáš Iškariotský, křesťanství, gnóze, gnosticismus, kodex Tchacos, rané křesťanství, herezeologie

Title

Gospel of Judas

Annotation

This thesis' aim is to describe the discovery of the Gospel of Judas, its anabasis in the hands of art dealers, its consequent restoration, translation, interpretation and its role in the gnostic and early christianity and possibly it's impact on today christianity.

Keywords

Judas Iscariot, christianity, gnosis, gnosticism, Tchacos codex, early christianity, heresiology

Obsah:

Úvod.....	8
1. Nález Jidášova Evangelia.....	10
2. Osud kodexu po nálezu.....	12
3. Jidášovo evangelium v kontextu raného křesťanství.....	15
3.1. Jidášovo evangelium v kontextu gnóze.....	15
3.2. Jidášovo evangelium v kontextu křesťanství - zobrazování Jidáše	22
3.3.1 Jidáš v Markově evangeliu.....	22
3.3.2 Jidáš v Matoušově evangeliu.....	24
3.3.3 Jidáš v Lukášově evangeliu.....	24
3.3.4. Jidáš v Janově evangeliu.....	26
3.3.5. Jidáš v dalších dílech.....	26
4. Jidášovo evangelium.....	29
5. Závěrečné zhodnocení.....	41
5.1. Jidášovo evangelium – všechno je jinak?.....	41
5.2. Jidáš – co o něm víme?.....	42
5.3. Dopady objevení Jidášova evangelia.....	43
6. Závěr.....	46

Úvod

„Jeden z největších historických objevů 20. století.“ „Největší archeologický objev všech dob.“ „Jidáš pomohl Ježíšovi spasit lidstvo.“ S takovými nadpisy článků se člověk mohl setkat v dubnu roku 2006. Proč? Důvodem byla tisková konference, uspořádaná National Geographic Society dne 6. dubna 2006 ve Washingtonu, jejímž obsahem nebylo nic menšího, nežli oznámení, že je hotov překlad Jidášova evangelia.¹ Tedy textu, ve kterém nejenže je Jidáš Iškariotský hlavní postavou, ale zcela zde staví na hlavu klasické schéma Ježíše zrazeného jedním ze svých učedníků. Jidášovo udání Ježíše židovským autoritám je zde vyličeeno nikoliv jako akt zrady, ale naopak jakožto splnění mistrova přání, kterého Jidáš jako jediný ze dvanácti učedníků skutečně pochopil a poznal jeho pravý původ. Těžko by člověk mohl hledat kontroverznější dílo, a reakce na sebe samozřejmě nenechaly dlouho čekat. Týž den vyšly pod záštitou National Geographic dvě knihy na dané téma, které se několik týdnů držely na špici žebříčku prodejnosti knih v The New York Times a o několik dní později, 9. dubna, byla na National Geographic Channel odvysílána dokumentární dramatizace na stejné téma. Odborná veřejnost byla zaujata už z principu, a laická veřejnost byla přitahována skandálním nádechem samotného názvu dokumentu, který mnohdy vyvolával reminiscence na bestseller Dana Browna, The Da Vinci Code. A byla tu samozřejmě i spousta otázek, na jejichž odpovědích se nedokázala shodnout ani odborná veřejnost. Radiokarbonovou metodou se sice zjistilo, že kodex byl sepsán patrně ve druhé polovině třetího století, takže se nejedná o padělek z moderní doby, ale co víme dál? Jedná se o originál, nebo jde o opis mnohem staršího díla? Popisuje Jidášovo evangelium autentického Ježíše, s jeho skutečnými názory, nebo se jedná o Ježíše úzké skupinky křesťanů z doby počátků křesťanství? A co je asi nejdůležitější, jsou události zachycené v tomto evangeliu autentické? A pokud ano, co to znamená pro křesťanství? Byl Ježíš celou dobu špatně interpretován? Stal se Jidáš obětí politických bojů mezi ranými křesťany a židovskou komunitou? Může snad Jidášovo evangelium otrást vírou dnešních křesťanů? Tato práce se pokusí právě na tyto otázky odpovědět. Napříč touto prací budou popsány okolnosti nálezu Jidášova evangelia, jeho anabáze v rukou

¹ S. Gathercole: The Gospel of Judas: Rewriting Early Christianity. New York: Oxford University Press, 2007, s. 21.

překupníků s uměním a jeho následný objev pro vědecký svět, dále se pokusím objasnit význam tohoto díla v kontextu gnostického křesťanství, respektive křesťanství jako takového, popíši obsah díla a uvedu stěžejní části včetně jejich výkladu, uvedu reakce na toto dílo z dob raného křesťanství ale i reakce dnešních akademiků na překlad Jidášova evangelia z koptštiny, a v závěru nastíním význam a případný dopad tohoto textu na dnešní křesťanství a náhled na křesťanství jako takové.

Nález Jidášova evangelia

Nález Jidášova evangelia by se jistě již svým významem mohl srovnávat s jinými podobnými významnými nálezy, které se týkaly textů raného křesťanství, jako třeba objev svitků z Nag Hammádí či od Mrtvého moře. Ačkoliv si nemůžeme být na sto procent jistí, jak a kdy přesně k nalezení došlo, nejpravděpodobnější scénář je tento: s největší pravděpodobností v roce 1978 (byť se našla svědkyně, která tvrdila, že již v roce 1978 byla zavedena na místo, kde mělo k nálezů dojít – to by ovšem posouvalo dobu nálezů směrem do minulosti)² narazila skupinka feláhů na jeskyni, která dříve sloužila jako pohřebiště. Údaje o přesném místě polohy jeskyně se ovšem lehce liší. Podle Herberta Krosneyho se jeskyně nacházela v provincii el-Mínja, zhruba 125 kilometrů od Káhiry, v horách Džebel Qarara u města Maghagha směrem k Nilu.³ Naproti tomu Stephen Emmel ve svých oznámkách z roku 1983 píše, že překupníkům, kteří kodex zakoupili, bylo řečeno, že byl nalezen blízko vesnice Beni Mazar, tedy vesničky o něco více na jih, a na opačném (západním) břehu Nilu.⁴ V jeskyni se poté nacházely ostatky několika lidí, a u jedné z nich se nacházely dvě vápencové schránky, které obsahovaly několik rukopisů, konkrétně kodex gnostických děl (včetně Jidášova evangelia, dále pak většinou v koptštině napsaná díla, byť jen v útržcích). Kodex, v němž se Jidášovo evangelium nacházelo, byl vázán v kůži a měl celkem 66 stran, přičemž samotné Jidášovo evangelium bylo na stranách 33-58, s označením titulu až na konci poslední stránky. Kodex má rozměry 16 cm x 23 cm.⁵ Pro nás ústřednímu titulu předchází dvě jiná gnostická díla, konkrétně se jedná o *Petrův dopis Filipovi* a dílo uvedené jen jako „*Jakub*“,⁶ což je *První Jakubova apokalypsa*. Třetím dílem v pořadí je tedy *Jidášovo evangelium* a jako poslední uzavírá kodex dílo o osobě jménem Allogenes. S největší pravděpodobností se jedná o opisy překladů, zapsané v koptštině, což je jazyk pocházející ze staré egyptštiny, ale používající řeckou hláskovou abecedu namísto pro Egypt typických hieroglyfů. Koptština použitá v kodexu je napsána

² S. Gathercole: *The Gospel of Judas: Rewriting Early Christianity*. New York: Oxford University Press, 2007, s. 9.

³ Tamtéž, s. 9.

⁴ Tamtéž, s. 9.

⁵ Tamtéž, s. 7.

⁶ Tamtéž, s. 7.

v místním sahidském dialektu, který je typický pro oblast Středního Egypta.⁷ Doba vzniku kodexu byla určena radiokarbonovou metodou s 90-ti procentní pravděpodobností na rok 280 n. l., s odchylkou 60 -ti let. Tento opis Jidášova evangelia tak vznikl s jistotou mezi roky 220-340 n. l. Originál mohl vzniknout zhruba v polovině 1. st. n. l.⁸

⁷ R. Kasser. G. Wurst: The Gospel of Judas: Together with the Letter of Peter to Philip, James, and a Book of Allogenes from Codex Tchacos. Washington: National Geographic Society, 2006, s. 3.

⁸ B. D. Ehrman: Ztracené evangelium Jidáše Iškariotského - Nový pohled na zrádce a zrazeného. New York Oxford University Press, 2006, s. 143.

Osud kodexu po nálezu

Poté, co feláhové našli staré rukopisy, rozhodli se je prodat. Odkoupil je překupník s pseudonymem Am Sámja, aby je obratem prodal dál jistému Hannu Asabilovi (také pseudonym). Asabil byl ovšem jen lokálním prodejcem starožitností. A tak se rozhodl spojit se s nějakým významnějším obchodníkem se starožitnostmi. Vzhledem k tomu, že již dříve spolupracoval s Nicolasem Koutoulakisem (považovaným za nejúspěšnějšího obchodníka se starožitnostmi moderní doby), spojil se s ním. V roce 1982 nechal Asabil onen kodex uložit do sejfu švýcarské banky (v roce 1979 o kodex totiž po vykradení jeho starožitnictví na necelé tři roky přišel).

O rok později to pro Asabila vypadalo nadějně, neboť se mu podařilo najít potencionálního kupce. Byl jím Ludwig Koenen, původem německý profesor, dlouhodobě ovšem přednášející ve Spojených státech. Ten Asabila požádal, zda-li by nemohl sestavit tým odborníků, kteří by se na texty podívali. Tým tvořil David Noel, badatel v oboru Starého zákona (jedním z textů měl být přepis knihy Exodus), dalším měl být James M. Robinson (překladatel knihovny z Nag Hammádí), odborník na koptštinu, z důvodu zaneprázdněnosti za sebe ale poslal jako náhradu doktoranda Stephena Emmela. K setkání došlo 15. května 1983. Asabilovy podmínky byly jasné – žádné fotky, žádné poznámky. Vědci si tak mohli texty pouze prohlédnout. Vzhledem k tomu, že texty byly v koptštině, nejpovolanějším člověkem k prohlídce papyrů byl Emmel. Ten identifikoval první dva texty jako První Jakubovu apokalypsu a Petrův dopis Filipovi. Další text byl jakýsi „*rozhovor mezi Ježíšem a jeho učedníky, co do žánru podobný ‚Rozhovoru se Spasitelem‘ a ‚Moudrosti Ježíše Krista‘*“.⁹ Co se třetího textu týkalo, Emmel si povšimnul opakovaného výskytu jména Juda. Přirozeně předpokládal, že oním Judou je Juda Tomáš, což je postava známá z raných křesťanských textů a údajný autor Tomášova evangelia. Jednání o koupi bohužel velice rychle zkrachovalo kvůli ceně (Asabil si texty cenil na tři miliony dolarů). O rok později se pokoušel prodat texty ve Spojených státech, tentokrát již ale srazil cenu na jeden milion dolarů. Dokonce se mu podařilo najít zájemce, byl jím Hans P. Kraus, překupník se vzácnými knihami a texty (mnohými považován za nejúspěšnější osobu v tomto

⁹ B. D. Ehrman: *Ztracené evangelium Jidáše Iškariotského - Nový pohled na zrádce a zrazeného*. New York Oxford University Press, 2006, s. 109.

oboru ve dvacátém století), který byl v dobrém kontaktu s univerzitou v Yale, pro jejíž Beineckovou knihovnu dodával vzácné knihy a rukopisy.¹⁰ Ani tento obchod ovšem nevyšel, na vině byla stále vysoká cena a špatný stav kodexu. Asabil se poté rozhodl uložit texty v bance na Long Islandu, aby sám na dlouhé roky zmizel ze scény (a papyry tak ležely v bankovní schránce, vzhledem k podnebí na Long Islandu s katastrofálními následky pro jejich stav).

V roce 2000 přišla na scénu nejdůležitější postava v celém příběhu, Frieda Tchacos Nussbergerová, po které je celý kodex pojmenován.¹¹ Nussbergerová byla ochotna rukopisy odkoupit, aniž by je viděla, ovšem za podmínky, že by Asabil značně snížil cenu. Při otevření bezpečnostní schránky je ovšem čekal šok. Za oněch 16 let ve schránce a jejím vlhkém prostředí, se stav papyrů značně zhoršil, a tak se doslova rozpadaly při doteku. Nussbergerová se nicméně nevzdávala a předala rukopisy odborníkovi v oblasti starožitnictví (a také kurátorovi Beineckovi knihovny při univerzitě Yale). Poté se texty dostaly do rukou Bentleymu Laytonovi, který konečně třetí část identifikoval jako Jidášovo evangelium. Nussbergerová se během doby, kdy rukopisy měla Yaleská univerzita k dispozici, snažila najít kupce. Nakonec se jím stal obchodník s rukopisy Bruce Ferrini. Ten jí nabídl odkup textů za dva a půl milionu dolarů. Po jistých peripetiích,¹² kdy se nakonec kodex vrátil znovu k Nussbergerové, se ho rozhodla předat nadaci Maecenas Foundation for Ancient Art Maria Robertyho. O pomoc byl požádán světový odborník na koptštinu, Rodolph Kasser, emertiní profesor Ženevské univerzity. Kasser kontaktoval restaurátorku Florence Darbreovou, specialistku na konzervaci rukopisů. Ta souhlasila s účastí na projektu, a prvním krokem vedoucím k publikaci textů bylo zrestaurování a konzervace papyrů (během doby, kdy je měl v držení Ferrini, utrpěly další poškození, když je nechal hluboce zmrazit). První věcí bylo, že každou stranu kodexu (takzvané folio) a veškeré fragmenty byly uloženy pod ochranné sklo a následně vyfotografovány. Velkým problémem a

¹⁰ B. D. Ehrman: *Ztracené evangelium Jidáše Iškariotského - Nový pohled na zrádce a zrazeného*. New York Oxford University Press, 2006, s. 109.

¹¹ Narozená v Egyptě, původem ovšem Řekyně, se zájmem o starověké civilizace, studovala jazyky v Ženevě na francouzské škole, a poté vystudovala egyptologii na École du Louvre. Na počátku osmdesátých let se provdala za klenotníka a umělce Wenera Nussbergera.

¹² Ferrini chtěl texty obratem prodat Jamesi Ferrelovi, milionáři a sběrateli umění, ten ale nakonec od obchodu odstoupil, a Ferrini tak neměl jak pokrýt šeky, které vypsala Nussbergerové. Ta nakonec začala mít podezření a chtěla kodex nazpět, ale Ferrini stále trval na tom, že najde kupce. Názor změnil až po očerňující kampani vedené proti němu na internetových stránkách zaměřených na obchod se starožitnostmi.

časově značně náročnou záležitostí byla snaha správně umístit odpadlé fragmenty, přičemž v lepším případě se jeho původní umístění v textu dalo odhadnout díky shodě v použité tuši na nějaké stránce, jindy zase díky vzorcům ve vláknech papyru. Někdy ale nebyla jiná možnost, než daný fragment nechat stranou a k jeho zařazení došlo až po letech, proces nicméně urychlila metoda spojování jednotlivých fragmentů pomocí počítače. Teprve po třech letech práce s texty se zjistilo, že kodex neobsahuje texty tři, nýbrž čtyři. I přes veškerou snahu je ale deset až patnáct procent textu navždy ztraceno. Restaurační práce a překlad trval celkem tři roky, poté byl po dohodě mezi Kasserem, Robertym a Nussbergerovou ohlášen nález a dokončení překladu Jidášova evangelia. Stalo se tak na Osmém mezinárodním kongresu koptských studií. Oznámení nicméně nezbudilo nijak velký zájem, jen mezi koptology. O masivní popularizaci se postaral až National Geographic, který kromě článku ve svém měsíčníku natočil také dokumentární dramatizaci neboli doku-drama a pod jeho záštitou vyšly dvě knížky na dané téma. National Geographic ovšem k Jidášovu evangeliu přivedl novinář Herb Krosney, který původně dostal nabídku od Bruce Ferriniho, zdali by nechtěl natočit dokument o jím zamýšlené mezinárodní výstavě rukopisů. Ferrini se mu ale vzhledem k průběhu situace již neozval. Krosneyho zájem oživilo oznámení v roce 2004, že rukopis je ve Švýcarsku (zde byl po celou dobu jeho restaurace, navíc Maecenas Foundation sídlí také ve Švýcarsku). Ten poté začal pátrat po detailech ohledně tohoto rukopisu, až se dostal do kontaktu s Maecenas Foundation. Osud rukopisu ho velice zaujal, navíc v té době byl už v kontaktu s National Geographic, s nímž chtěl Krosney natočit dokument se starozákonní tematikou. A když poté National Geographic zjistil, co rukopis obsahuje, bylo definitivně rozhodnuto.

Jidášovo evangelium v kontextu raného křesťanství

Abychom dokázali plně pochopit význam a podstatu rukopisu jménem Jidášovo evangelium, musíme si nejdříve přiblížit jeho historický kontext. To nám poté pomůže odpovědět si hlavně na následující otázky: Kým bylo toto dílo napsáno? V jaké době a za jakých podmínek? Za jakým účelem?

Jidášovo evangelium v kontextu gnóze

Jak již bylo uvedeno, Jidášovo evangelium je součástí širší sbírky textů, známé jako Kodex Tchacos. Tyto texty byly sepsány křesťanskou komunitou gnostiků, jejichž pohled na křesťanství se ovšem značně lišil od našich představ, utvářených dějinami církve v západní Evropě, respektive v Evropě jako takové. A stejně tak se tím pádem lišili svými postoji od tehdejší, takzvané „Velké církve“, neboli Katolické.¹³ Ta své postoje a autoritu opírala o takzvanou „apoštolskou posloupnost“, kdy byli katoličtí biskupové následovníky předcházejících biskupů, přičemž tato posloupnost se dala vystopovat až k samotným apoštolům. Jako příklad poslouží třeba citát Irene z Lyonu (ten sehrál, jak se ještě ukáže, v dějinách Jidášova evangelia významnou roli), který k tomu ve svém díle *Adversus Haereses* píše toto:

“Kdokoli v každé církvi, kdo by chtěl poznat pravdu, může kontemplovat tradici apoštolů, kterou nám bylo dáno poznat po celém světě. Můžeme vypočítat ty, koho apoštolové ustanovili jako biskupy a jejich nástupce až do našich dob, muže, kteří ani nevěděli o tom, o čem heretici blouzní, ani to neučili.”¹⁴

Je velkou ironií, že až do nedávné doby, kdy byly učiněny významné archeologické objevy, jako třeba nález rukopisů u Nag Hammádí, byli hlavním zdrojem informací o gnózi¹⁵ právě zástupci tehdejší církve. Jednalo se zejména o filozofy náboženství a teologické apologety, později označované jako „církevní otcové.“¹⁶ Jejich

¹³ Z řeckého καθολικός Katholikos, znamenající obecný, univerzální; myšlena tehdejší institutizovaná církev.

¹⁴ . Ireneus z Lyonu: *Adversum Haereses*. III.3.2. (Ante-Nicene Fathers, Vol. 1. Ed. A. Roberts, J. Donaldson, A.C. Coxe Buffalo, NY: Christian Literature Publishing Co., 1885).

¹⁵ Pro přehlednost bude v textu používán tento termín, lepší označení by ale bylo „pozdě antická gnóze“.

¹⁶ Jednalo se o významné církevní teology, často později prohlášené za svaté, jejichž příspěvky považovala církev za obzvláště důležité pro věrouku.

popis gnóze či přístup k ní ale měl, vzhledem k okolnostem, daleko k objektivnímu přístupu dnešních vědců. Jejich snahou bylo teologické vymezování se vůči ní, pokud možno takovéto názory zcela potřít. Motivací pro tento postoj byla snaha o „*obranu proti naukám, jež se neshodovaly s apoštolskou tradicí, která se odrazila v Novém zákoně a v nejstarších vyznáních víry, proti naukám, jež narušovaly výstavbu co možná nejpřísněji organizované a relativně jednotně vedené církve.*“¹⁷ Častou praxí byla snaha o očerňení takovýchto nauk, buď argumentací o tříštění jednotné nauky, stahování křesťanství do pohanství, nejednotnost samotných gnostiků, obviňováním z lhaní, podvádění a dokonce používání magie. A vůbec nejtěžším kalibrem v obviňování gnostiků bylo bezesporu tvrzení, že jsou nástrojem samotného Satana, který se jejich prostřednictvím snažil rozložit církev.¹⁸

Ale co byli oni gnostici vlastně zač? V současné době se odborníci zcela neshodnou ani v takových základních otázkách, jako je třeba původ gnóze.¹⁹ Vznikl z judaismu jako paralela ke křesťanství? Leží jeho původ v platonismu (konkrétně v jeho teologických okruzích), a až poté ovlivnil judaismus a křesťanství? Nebo byl on sám těmito dvěma náboženstvími ovlivněn? Jedná se o křesťanskou herezi? Anebo je tomu zcela jinak? A Kdy vznikl? Společně s křesťanstvím, nebo ve druhém století jako následek křesťanství? Nebo ještě před ním a poté ho sám ovlivňoval? Byly zde jasně ohraničené gnostické skupiny se svými věroukami? A měly tyto skupiny své specifické texty? A co s texty, které vlastně nevykazují prvky gnostické nauky (například Tomášovo evangelium, Mariino evangelium)? Je namístě přestat je označovat jako gnostické? A nebylo by nakonec vhodné, pro svou možná až moc velkou šířku, označení „gnostický“ zcela vypustit?²⁰ Problémem je, že gnóze vychází z jiných náboženských tradic, přejímá jejich prvky a dále s nimi pracuje. Stejně tak nelze konstatovat, že by existoval jakýsi jednotný, přesně ohraničený systém, jež bychom mohli nazvat gnózí.²¹ Dalším problematickým faktorem je pak to, že vedle sebe existují pojmy „gnóze“ a „gnosticismus“. Jaký je v tom rozdíl? První je, jak píše Rudolph,

¹⁷ K. Rudolph: Gnóze. Praha: Vyšehrad, 2010, s. 15.

¹⁸ Tamtéž, s. 15.

¹⁹ B. D. Ehrman: Ztracené evangelium Jidáše Iškariotského - Nový pohled na zrádce a zrazeného. New York Oxford University Press, 2006, s. 140.

²⁰ Tamtéž, s. 141.

²¹ K. Rudolph: Gnóze. Praha: Vyšehrad, 2010, s. 60.

„sebeoznačení jednoho pozdně antického náboženství spásy“.²² Druhým termínem se poté rozumí systém vycházející ze spojení křesťanství s gnózí (v 2. a 3. století). Samotný termín gnosticismus vznikl v 18. století z francouzštiny.²³

To jsou samozřejmě otázky, které nás odvádí někam jinam, ale pomáhají nám uvědomit si, jaké problémy nás mohou potkat v případě nějakého konkrétnějšího zařazení Jidášova evangelia.

V kostce si alespoň popíšme základní rysy gnóze, neboť se budou objevovat v průběhu celého rukopisu. Prvním zásadním rozdílem mezi gnózí a židovskou a křesťanskou vírou je názor na náš svět a jeho stvořitele. Zatímco ve Starém zákoně je náš svět dílem „Všemocného a Jediného Boha“, podle gnostiků byl náš svět vytvořen nikoliv Bohem, ale jen bohem, respektive bohy. A to bohy, kteří byli v lepším případě jen neschopnými, či (a to je i případ Jidášova evangelia) tento svět úmyslně stvořili jako nedokonalý, plný špatností, zla a nespravedlnosti, v němž měli být lidé uvězněni (gnostici tak reagovali na krutou realitu tehdejšího světa, kdy sebevětší oddanost Bohu a dodržování jeho zásad a pravidel nezaručovaly blahobyt či bezpečí na tomto světě). Dokonale to ilustrují jména, jež gnostici dali těmto údajným stvořitelům, které v překladu znamenají například Hlupák, Blázen atd.²⁴ Cílem člověka by tedy mělo být uniknout z tohoto zkaženého a špatného světa, a vymanit se tak z vlády a vězení těchto utlačovatelských bohů. Způsobem, jak docílit spásy, bylo obdržení „vědění“, neboli gnóze. Samotná gnóze ale neznamenal automatické spasení, daný jednatelce poté ještě musel žít život v souladu s ní.²⁵ Jednalo se o vědění o „Jediném Pravém Bohu“ (jeho jména se různila, od jednoduchého „Otce“ až po například „Velkého Neviditelného Ducha“), podstatě tohoto světa, který byl založen na materiálnosti, a odhalení své božské, nehmotné podstaty. Ve své podstatě totiž lidé podle gnostiků (alespoň některých) byli na vyšší úrovni bytí, nežli samotní stvořitelé našeho materiálního světa, a proto se nám snažili zabránit toto vědění obdržet a tím získat volnost a moc nad nimi samotnými. Tuto informaci mohl člověk obdržet díky „zjevení“, kterého se mu mělo

²² K. Rudolph: Gnóze. Praha: Vyšehrad, 2010, s. 61.

²³ Tamtéž, s.62.

²⁴ T. Wright: Judas and the Gospel of Jesus. Grand Rapids: Baker Books, s. 32.

²⁵ K. Rudolph: Gnóze. Praha: Vyšehrad, 2010, s. 127.

dostat od „zjevovatele“, což měla být bytost z jiné, nehmotné dimenze vesmíru, která předávala spásnou nauku z pověření nejvyššího boha.

Jak již bylo nastíněno, gnóze bývá dělena do jednotlivých podskupin, které bývají označovány buď podle nějakého typického prvku, který se nachází v textech jim připisovaným, jako třeba gnóze séthovská, barbelovská, či dokonce barbelo-séthovská²⁶ (podle hlášení se k synovi Adama, Séthovi/Šétovi, nebo podle přítomnosti pojmu „Barbelo“ v textu, což byla podle některých gnostiků jedna z emanací Boha, současně jedna z vesmírných dimenzí), nebo podle významného představitele dané skupiny, například valentinská gnóze (podle svého učitele Valentina), nebo podle ztotožnění se s apoštolem Tomášem skrze Tomášovo evangelium (takzvaní tomášští gnostici). V souladu s touto praxí, dokázali bychom nějak zařadit i Jidášovo evangelium?

Nepočítáme-li samotné Jidášovo evangelium a jeho obsah, informací o něm mnoho nemáme. Stejně jako tomu dlouho bylo u spousty gnostických textů, i v případě Jidášova evangelia se nám o něm dostává informací pouze od členů církve. Netřeba tedy dodávat, že ony informace je třeba brát s nadhledem.

První osobou, jež se zmiňuje o Jidášově evangeliu, je Irenaeus z Lyonu²⁷. Tento lyonský biskup (původem byl ovšem z dnešního Turecka, konkrétně ze Smyrny) byl jedním z prvních významných teologů raného křesťanství, který se stal známým především jako potírač herezí. Typický pro něj byl poněkud jízlivý a sarkastický smysl pro humor, se kterým se věnoval polemizováním s gnostickou teologií a její znalostí. Jeho nejznámější herezeologické dílo, známé jako *Adversus Haereses (Proti herezím)*, se ve skutečnosti v překladu jmenovalo *O odhalování a vyvracení vědění takto nesprávně zvaného*. Původní verze byla sepsána v řečtině kolem roku 180, ale dnes toto dílo známe především z latinských překladů ze třetího či čtvrtého století. Toto dílo...

*„byla rozsáhlá obrana tradiční křesťanské doktríny proti tolika hrozbám, kolik jich dokázal nalézt, z nichž jedna je obsažena v (jakémsi) Jidášově evangeliu“.*²⁸ Irenaeus píše: „Jiní tvrdí, že Kain přišel z Vyšší Moci a tvrdí, že Ezau, Kórach a Sodomité a

²⁶ Schenke, Hans-Martin. The phenomenon and significance of gnostic sethianism. In: Bentley Layton, editor. The rediscovery of gnosticism, II: Sethian gnosticism, SHR 41 Leiden: Brill, 1981, 588-616., s. 590.

²⁷ Irenaeus z Lyonu (tehdejší galské Lugdunum), se po mučednické smrti svého předchůdce stal lyonským biskupem, žil v letech 130 n. l. – 202 n. l.

²⁸ Gathercole, s. 116.

všichni takoví jsou jejich předci. Také tvrdí, že kvůli tomu byli napadeni Stvořitelem, ale nikdo z nich ve skutečnosti nebyl zraněn. Neboť Paní Moudrost si vzala, co bylo její. Tvrdí, že zrádce Jidáš toto všechno dobře věděl, a že jen on, více nežli ostatní učedníci znal pravdu a dosáhl tak tajemství zrady. A tak tvrdí, že skrze něho, všechny věci, pozemské i nebeské, byly ukončeny. A předkládají nám pro tento účel sepsanou knihu, kterou nazývají „Jidášovo evangelium“.²⁹

V některých verzích byla tato kapitola uvedena nadpisem *O kainitech*, což někoho mohlo vést k myšlence, že Irenaeus psal o nějaké konkrétní skupině. Skutečností ovšem bylo, že tyto nadpisy vznikly dodatečně, mnoho let po Irenaeovi, díky snaze některých editorů zpřehlednit obsah.³⁰ Sám Irenaeus s označením kainitů nepracoval. Pozdější označení kapitoly je tak patrně reakce editora na zmínku o Kainovi.

Nicméně, je zde jeden důležitý fakt, který musíme zohlednit při snaze identifikovat Irenaeum zmíněné „*Jidášovo evangelium*“ s naším *Jidášovým evangeliem*. Ačkoliv v prvotním nadšení se našli autoři, kteří obě díla okamžitě spojila (Krosney, Robinson – přičemž ten ani neměl příležitost vidět samotný text!), ačkoliv v objeveném textu nebyla žádná zmínka o Kainovi. Nicméně je docela možné, že vzhledem k poškození papyrů s textem tam původně zmínka o Kainovi byla (musíme mít na paměti, že 10-15% se nepodařilo zrestaurovat nebo se vůbec nedochovalo). Gregor Wurst, jeden z překladatelů *Jidášova evangelia*, byl už o něco opatrnější. Nicméně i tak byl pro teorii identických textů. Ve svých argumentech se opíral o dvě shody. První byl fakt, že Jidáš v onom textu získal „zvláštní vědění“. To ale ještě nezaručuje totožnost těchto dvou textů. V případě gnostických prací bylo běžné, že v textu označeném něčím jménem, daná osoba získala onu „gnózi“ (Tomášovo evangelium, Mariino evangelium atd.).³¹ Druhým argumentem je možná shoda v obsahu, kdy Irenaeova zmínka o tom, že Jidášova zrada byla podle textu spouštěčem zániku všeho pozemského i nebeského, a úsekem v našem *Jidášově evangeliu*, kde se na straně 55 můžeme dočíst o „zániku

²⁹ Ireneus z Lyonu: *Adversum Haereses*, I.31.1-2 (Ante-Nicene Fathers, Vol. 1. Ed. A. Roberts, J. Donaldson, A.C. Coxe Buffalo, NY: Christian Literature Publishing Co., 1885).

Dostupné z: <http://www.newadvent.org/fathers/0103.htm>

³⁰ Konkrétně šlo o to, že nějaký pozdější editor textu vložil do řecké verze jakousi tabulku obsahu, která poté byla vložena i do pozdějšího latinského překladu a později jednotlivé označení kapitol před začátek každé kapitoly. Problém byl v tom, že ne vždy bylo toto spojení relevantní.

³¹ S. Gathercole: *The Gospel of Judas: Rewriting Early Christianity*. New York: Oxford University Press, 2007, s. 120.

hvězd... spolu se svými výtvary“.³² A nakonec, problémem v asociaci děl zmíněných církevními otci je ten, že i přes shodný název se často jednalo o odlišné texty. Je také nutné si uvědomit, že Irenaeus ono *Jidášovo evangelium* s největší pravděpodobností nečetl. A jako poslední možnost se jeví i to, že než stačilo *Jidášovo evangelium* doputovat z Egypta do Gálie a upoutat tak Irenaeovou pozornost, dostalo se mu jistých změn.

Krátce po Irenaeově smrti se vžilo označení kainité³³ pro skupinu, jež pracovala s *Jidášovým evangeliem*. Prvním autorem, který použil toto označení, byl Klement Alexandrijský. Ten ve svém díle *Stromata (Koberec)*³⁴ popisuje způsob označování „herezí“. Některé se podle něj jmenují po svých zakladatelích (Valentinus, Marcion, Basilides), místě původu, rituálních praktikách a jiní odvozují svůj název od těch, které uctívají, jako Kainité.³⁵

Další postavou, která zmiňuje kainity, byl Tertullián. Ten se o nich zmiňuje ve svém díle *De Praescriptione Haereticorum (Uplatnění preskripce vůči heretikům)* a poté v díle *De Baptismo (O křtu)*, kde píše že „jistá zmije kainitské hereze, která tu byla nedávno aktivní, vzala sebou mnohé díky svému nanejvýš jedovatému učení, to vše za účelem zničení křtu.“³⁶ V jiném díle, které je chybně připisováno také Tertullianovi, *Adversus omnes haereses (Proti všem herezím)*, je krom zmínky o Kainitech také zmínka o dvou verzích jejich učení:

“Přesto propukla nová hereze, jež se zve Kainité...neb někteří si myslí, že bychom měli být vděční Jidášovi za jeho zradu (kvůli darům, které to přineslo). Neboť, tvrdí, že Jidáš si povšiml, že Ježíš chce rozvrátit pravdu, a tak ho zradil, aby pravda nemohla být rozvrácena... Avšak jiní nesouhlasí a tvrdí opak. Neboť síly tohoto světa nechtěly, aby Kristus trpěl, tím méně, aby skrze jeho utrpení obdrželo lidstvo spásu, a tak raději (Jidáš) pomyslel na spásu lidstva a raději Krista zradil. Následkem toho,

³² M. Dospěl: *Jidášovo evangelium*. Praha: KLP, 2006, s. 45.

³³ Latinsky Cainaei, řecky Kainistai.

³⁴ Řecky Στρώματα, což je výraz pro koberec sešívaný z různě barevných látek, dílo tak bylo pojmenováno pro různost obsažených témat.

³⁵ Gathercole, s. 124.

³⁶ Tertullianus: *De Baptismo*, I.1 (Ante-Nicene Fathers, Vol. 3. Ed. A. Roberts, J. Donaldson, A.C. Coxe Buffalo, NY: Christian Literature Publishing Co., 1885).

Dostupné z: http://www.tertullian.org/anf/anf03/anf03-49.htm#P11466_3245563

spása, které bylo bráněno silami, jež stály v cestě Kristovu utrpení, už neměly jak mu bránit, a tak spása lidstva skrze Kristovu vášeň nemohla být oddalována“.³⁷

Zatímco první varianta nevykresluje Ježíše zrovna v dobrém světle, v tom druhém přestává být hlavním činitelem v procesu spásy lidstva. Ježíš je vlastně jen bitevním polem pro střet mezi Silami našeho světa a Jidášem.

Dalším autorem zmiňujícím teď už sice nikoliv Kainity, ale Jidáše jakožto hlavní postavu, je Philastrius. Ten ve své knize *Diversarum Hereseon Liber (Kniha rozličných herezí)* popisuje skupinu, která vnímala Jidáše jakožto prostředníka pro nebeskou gnózi. „*Jiní opět založili herezi skrze zrádce Jidáše, tvrdíc, že vykonal dobrou práci, protože zradil spasitele. Neboť on (hereze) tvrdí, že se nám zjevil jako autor veškerého dobrého vědění, skrze kterého jsou nám všechna nebeská mystéria odhalena.*“³⁸

Poslední dva případy jsou velmi podobné obsahu samotného *Jidášova evangelia*. Dalším autorem, který se zmiňuje o jakémsi *Jidášově evangeliu*, je Epifanius ze Salaminy. Ve své knize *Paranion (Lékárnička)*³⁹ se zmiňuje vedle kainitů i o sektě „Sethovců“⁴⁰:

“A dále, je tu sekta, jež se nazývá „Sethovci“. Není nikde k nalezení, stejně jako Kainité před nimi. Většina z nich již byla pravděpodobně vymýcena. Neboť co není od Boha, to nevydrží. Může to po nějakou dobu růst, ale nemůže to řádně prospívat. Myslím, že jsem se s nimi setkal v Egyptě.⁴¹ A dále zmiňuje přímo Jidášovo evangelium:“... a kvůli tomu tvrdí, že Jidáš o nich (Ezau, Kain atd.) věděl všechno. Neboť Kainité ho také chtějí za svého předka, a považují ho za natolik zasvěceného, že užívají krátké dílo, pojmenované ‚Jidášovo evangelium‘.“⁴²

Jak jsme si již ukázali, je možné, že nějaká skupina, jež by se sama označovala jako kainité, ve skutečnosti vůbec neexistovala. Existuje tedy nějaký jiný klíč či vodítko pro asociaci *Jidášova evangelia* s nějakou gnostickou skupinou? Jednou ze skupin, jež jsou jmenovány konkrétně, jsou sethovci v Epifaniově *Panarionu (Lékárnička)*. Tato skupina odvozuje svůj původ od Setha, třetího syna Adama a Evy. Můžeme tedy

³⁷ Tertullianus: *Adversus Omnes Haereses*, II.5-6 (Ante-Nicene Fathers, Vol. 3. Ed. A. Roberts, J. Donaldson, A.C. Coxe Buffalo, NY: Christian Literature Publishing Co., 1885). Dostupné z: http://www.tertullian.org/anf/anf03/anf03-49.htm#P11466_3245563

³⁸ S. Gathercole: *The Gospel of Judas: Rewriting Early Christianity*. New York: Oxford University Press, 2007, s. 126.

³⁹ Celé dílo dostupné z: http://www.masseiana.org/panarion_bk1.htm.

⁴⁰ Latinsky Sethoitaie.

⁴¹ *Panarion*, 39.1.1-2, dostupné z: http://www.masseiana.org/panarion_bk1.htm#39.

⁴² *Panarion*, 38.1.5, dostupné z: http://www.masseiana.org/panarion_bk1.htm#38.

Jidášovo evangelium přiřadit k této skupině? Odpověď zní ano. Protože jsme se ještě nedostali k samotnému textu Jidášova evangelia a jeho obsahu, spokojme se prozatím s tím, že jména bohů jsou typická právě pro Sethovce (Nebruel, Yaldabaoth), stejně tak jako kosmologie popsaná v textu⁴³, zejména zmínka o Barbélu, jedné z dimenzí vesmíru typické pro Sethovce a co je vůbec nejdůležitější, v jisté části textu Ježíš zmiňuje a vyzdvihuje právě Sethovo pokolení.⁴⁴

Jidášovo evangelium v kontextu křesťanství - zobrazování Jidáše

Jak jsme si již ukázali, postava Jidáše, která je v obecném povědomí ztělesněním zrady a hamižnosti, nemusela být vždy tím špatným. Ale ani v apokryfních spisech (které jsou často spojovány s křesťanskou gnózí) nebylo pravidlem zobrazovat Jidáše jako kladnou postavu, která jako jediná pochopila Ježíšovo učení, byť bychom tento dojem mohli získat na základě výše zmíněných ukázek. Jak si ukážeme v této kapitole, i apokryfní díla obsahovala postavu Jidáše, zobrazovaného jako ryze zápornou postavu.

Jidáš v Markově evangeliu

Jakožto nesporná součást příběhu o Ježíšovi a jeho ukřižování, je Jidáš samozřejmostí v obsahu Nového zákona. Vzhledem k uspořádání Nového zákona, který začíná evangelií (byť nejsou nejstaršími díly), je prvním textem, kde je zmíněn Jidáš, Markovo evangelium. Doba vzniku tohoto díla je odhadována na dobu po konci První židovské války, tedy po roce 70 n. l. (ačkoliv se najdou i tací, kteří vznik posunují více do minulosti, až do 40. – 50. let 1. století).⁴⁵ Tento text byl ve středověku považován jen za zhuštěnou verzi Matoušova evangelia, a proto se na něj pohlíželo na něco méně cenného. Opačným postojem se poté stal názor učenců na začátku minulého století, kteří na základě chronologie usoudili, že obsah v tomto evangeliu je historicky přesnější. Nahlíženo objektivně, cílem tohoto evangelia byla teologie⁴⁶, historičnost byla až na druhém místě. Autorovi šlo zejména o vylíčení Ježíše a jeho myšlenek, vše ostatní se

⁴³ M. Meyer: Judas: Definitive collection of gospels and legends about the infamous apostle of Jesus. New York: HarperOne Publishers, 2007, s. 48.

⁴⁴ M. Dospěl: Jidášovo evangelium. Praha: KLP, 2006, s. 33.

⁴⁵ P. Pokorný: Literární a teologický úvod do Nového zákona. Praha: Vyšehrad, 1993, s. 95.

⁴⁶ A. Pagels, K.L. King: Reading Judas: The Gospel of Judas and the Shaping of Christianity. New York: Pinguin Group, 2007, s. 27.

tomuto cíli podřizovalo. A stejně tomu tak bylo i s vykreslením postavy Jidáše Iškariotského. Zvláštností v tomto díle je, že Ježíšova skutečná identita je jeho samotným učedníkům skryta, respektive učedníci zcela nechápou, kým Ježíš skutečně je (např. Mk 8:33). Dokonce jeho rodina je přesvědčena, že je posedlý démony, a snaží se ho ukrývat před veřejností (Mk 3:20-21). Nikoliv tedy Syn Boží, ale mesiáš (Mk 8:29). Ačkoliv se představy tehdejších lidí (pokud se vůbec takovou otázkou zabývali) na podobu mesiáše rozcházeli v tom, čím přesně měl být (schopným vojevůdcem, který porazí nepřátele Izraele, Bohem inspirovaným knězem pomáhajícím Izraeli dodržovat Boží zákony, nebo božská bytost seslaná Bohem, která svrhne zlo a nastolí na Zemi Boží království)⁴⁷, nikdo ovšem nepředpokládal, že oním mesiášem bude někdo, kdo bude ukřižován jako obyčejný zločinec. A když šlo do tuhého, nebyli to právě učedníci, kteří by byli nějak nápomocni. Petr Ježíše třikrát zapřel, když byl poznán jednou ženou jako jeho učedník (Mk 8:66-72). Nikdo z nich se neobjeví u soudu, nikdo z nich se nepostará o Ježíšovo mrtvé tělo...⁴⁸ Proč je tedy jenom Jidáš tím špatným? Jidáš je v tomto evangeliu zmíněn jen třikrát, poprvé při výčtu Ježíšových učňů, kde uzavírá celý výčet a je označen jako ten, který ho zradil (Mk 3:19) a potom ještě po scéně, kdy je Ježíš pomazán neznámou ženou, tehdy Jidáš odchází za velekněžími s tím, že zradí Ježíše. Ti mu za to slíbí odměnu (Mk 14:11). Naposledy je Jidáš zmíněn při samotném aktu předání Ježíše, kdy Jidáš označí Ježíše strážím svým ikonickým polibkem (Mk 14:43-47). Vzhledem ke strohosti Markova evangelia, nemáme zde moc příležitostí pro zjištění Jidášova chování. Jidášovo setkání s velekněžími nicméně následuje ihned po příhodě s pomazáním neznámou ženou. Bylo tedy ono pomazání důvodem k vydání Ježíše autoritám? Ale pokud ano, proč? Markovo evangelium nám bohužel na tuto otázku neodpovídá. Nicméně Ježíš v Markovi zná svůj osud, a dopředu ví, že i jeho zatčení v Getsemanských zahradách je součástí Božího plánu.⁴⁹ Jidášovo chování je součástí Božího plánu, na jehož konci je Ježíšova smrt, kterou ovšem on sám chápal jako „vykoupení pro mnohé“.⁵⁰

⁴⁷ B. D. Ehrman: Ztracené evangelium Jidáše Iškariotského - Nový pohled na zrádce a zrazeného. New York Oxford University Press, 2006, s. 36.

⁴⁸ Tamtéž, s. 36.

⁴⁹ S. Gathercole: The Gospel of Judas: Rewriting Early Christianity. New York: Oxford University Press, 2007, s. 28.

⁵⁰ S. Tamtéž, s. 29.

Jidáš v Matoušově evangeliu

Matoušovo evangelium, druhé v pořadí, vzniklo pravděpodobně na přelomu 70. – 80. let.⁵¹ Matouš je o něco delší než Marek, zejména díky Ježíšovým proslovům na hoře. Jidáš je zde zmíněn pětkrát. Zobrazení Jidáše v tomto textu slouží jako protiklad k Ježíšovu učení.⁵² Ten zde totiž klade důraz na skromnost a chudobu, neboť rozhodující je mít bohatství v Nebi, nikoliv na Zemi (Mt 6:19-21). Jidáš je naopak chamtivý a materiálně založený. Spíše než o „nebeské statky“ se zde stará o své vlastní pozemské bohatství. Jidáš svou zradou také vlastně jedná v rozporu s Ježíšovou radou o chování ke druhým⁵³ („*Čiňte tedy všechno, co chcete, aby vám lidé činili, také vy jim! Neboť to je smysl Zákona i Proroků.*“ Mt 6:12). Autor Matoušova evangelia ovšem chápal Jidášovo chování jako naplnění některých starozákonních proroctví. Jidášových třicet stříbrných, které mu měly být vyplaceny za Ježíšovo vydání, podle něj byly naplněním veršů z knihy Zacharjáš: „*Tu mi odvážili jako mzdu třicet šekelů stříbra. I vzal jsem těch třicet šekelů stříbra a vhodil jsem je v Hospodinově domě tavičovi*“ (Za 11:12-13). Na rozdíl od Marka, Ježíš zde (Mt 26:23-25) ví, že bude zrazen, a dokonce i ví kým.⁵⁴ Na konci evangelia Jidáš spáchá z lítosti nad svým činem sebevraždu oběšením (Mt 27:3). Nejen tedy, že Jidáš jakožto žid spáchal sebevraždu, což byl sám o sobě skutek proti Bohu (ačkoliv i na toto téma se mezi židy vedla polemika)⁵⁵, ale smrt oběšením byla vůbec něčím ohavným (Dt 21:22-23). Jidáš tak na sebe patrně chtěl uvalit dodatečný trest, neboť kromě samotné smrti byl ještě zavržen Bohem.⁵⁶

Jidáš v Lukášově evangeliu

Lukášovo evangelium vzniklo, podobně jako evangelium Matoušovo, někdy v 80. letech.⁵⁷ Na rozdíl od Markova evangelia, ale stejně jako v případě toho Matoušova, zde autor zmiňuje Satanovo pokušení Ježíše, jen ve změněném pořadí.⁵⁸ U

⁵¹ P. Pokorný: Literární a teologický úvod do Nového zákona. Praha: Vyšehrad, 1993, s. 107.

⁵² B. D. Ehrman: Ztracené evangelium Jidáše Iškariotského - Nový pohled na zrádce a zrazeného. New York Oxford University Press, 2006, s. 45.

⁵³ Tamtéž s. 45.

⁵⁴ S. Gathercole: The Gospel of Judas: Rewriting Early Christianity. New York: Oxford University Press, 2007, s. 30

⁵⁵ Tamtéž, s. 32.

⁵⁶ Tamtéž, s. 32.

⁵⁷ P. Pokorný: Literární a teologický úvod do Nového zákona. Praha: Vyšehrad, 1993, s. 122.

⁵⁸ B. D. Ehrman: Ztracené evangelium Jidáše Iškariotského - Nový pohled na zrádce a zrazeného. New York Oxford University Press, 2006, s. 50.

Lukáše je zajímavé, že je oproti ostatním evangeliím více zaměřen na duchovní síly, obzvláště ty negativní.⁵⁹ Zatímco u Matouše byl prvním pokusem návrh, aby Ježíš při svém půstu na poušti proměnil okolní kameny v chleba, druhým pokusem je poté Satanovo nabádání ke skoku z chrámu s tím, že je-li skutečně Syn Boží, andělé ho zachrání. Poslední je nabídka vlády nad celým světem, pokud se mu pokloní. V Lukášovi jej jako první uvedeno pokoušení Satana na poušti, poté aby se klaněl Satanovi výměnou za vládu nad všemi královstvími na světě, a až jako poslední je uvedena scéna z chrámu. A poté následuje na první pohled nevýznamný verš, kde se dočítáme, že „*jakmile d'ábel byl se všemi pokušeními u konce, odstoupil od něho (Ježíše) až do jisté doby*“ (Lk 4:13). Kdy to tedy bylo? V průběhu evangelia čteme, jak učedníci, vyslaní Ježíšem za účelem konání zázraků, neustále vítězili nad démony (Lk 10:1-9,17), ve verši 10:17 Ježíš dokonce říká že „*viděl dokonce Satana jako blesk padat z nebes.*“ Kdy tedy nadešla ona Satanova chvíle? Podle Lukáše to bylo v momentě, kdy Jidáš odešel za velekněžími s tím, že by jim vydal Ježíše. Neboť Jidáš nejednal podle svého vědomí, ale byl pod Satanovou mocí. V Lukášovi se doslova píše, že „*tu vstoupil Satan do Jidáše, nazývaného Iškariotský, který byl z počtu dvanácti. Odešel, aby se domluvil s velekněžími a veliteli stráže, že jim ho zradí*“ (Lk 22:3). A stejně jako je rozdílný důvod, proč Jidáš zradil Ježíše, liší se Lukáš i Ježíšovým chováním. V Markovi se můžeme dočíst, že už před zatčením se Ježíš choval zcela lidsky. Dokonce se můžeme dočíst, že na Ježíše přišla úzkost, až strach, a prosil Boha o odejmutí toho utrpení (Mk 12:33-36). Od odsouzení celou dobu mlčí, jako by byl celým průběhem šokován a nechtěl uvěřit, co se děje. Podle Marka až těsně před smrtí na kříži jedinkrát promluví. Vyřkne zoufalá slova „*Bože, Bože! Proč jsi mě opustil?!*“⁶⁰ Lukášův Ježíš je stále klidný a sebevědomý, Jidášovi dokonce zabráni v onom slavném polibku, poté, co se kvůli tomu strhne šarvátka, při které jeden z učedníků usekne sluhovi jednoho z kněží ucho (v tomto bodě se Lukáš shoduje s Markem), ale na rozdíl od Markovy verze, zde Ježíš přiloží sluhovi ruku k ráně a ucho se obnoví. Ježíš je zde vykreslen jako pán situace. Cestou na popraviště místo o sebe projeví starost o kolem stojící ženy, které pláčou, a na kříži prosí Boha za odpuštění pro ty, kteří mu ublížili, a v klidu rozmlouvá

⁵⁹ S. Gathercole: *The Gospel of Judas: Rewriting Early Christianity*. New York: Oxford University Press, 2007, s. 33.

⁶⁰ „*Eloi, Eloi! Lema sabachtani?!*“

s jedním z odsouzenců, kteří byli ukřižováni s ním. Podobně by se asi choval i Ježíš Jidášova evangelia, jak si ukážeme.

Jidáš v Janově evangeliu

Toto poslední novozákonní evangelium vzniklo patrně v 90. letech 1. století.⁶¹ Klement Alexandrijský ho popsal jako „duchovní evangelium“.⁶² Ježíš je zde vykreslen jako božská bytost, která ví o všem, co se stane. Dopředu ví o své smrti, ví také, že to bude smrt ukřižováním. Protože se zde ale vše děje z Boží vůle, Ježíš podle tohoto textu není zabit, nýbrž sám se vzdá svého života. Za zmínku také stojí velice kritický postoj vůči Židům, kteří jsou tu chápáni jako Ježíšovi nepřátelé. Na rozdíl od předchozích evangelií Ježíš ví již od začátku, že ho jeden z jeho učedníků zradí. „*Což nevyvolil jsem vás dvanáct? A jeden z vás je ďábel. Pravit to o Jidáši, synu Šimona Iškariotského; neboť to byl ten, který ho měl zradit, ač byl jedním z dvanácti*“ (J 6:71). Na druhou stranu je ale třeba vzít v potaz, že Ježíš nazval ďáblem i Petra (Mk 8:33, Mt 16:23).⁶³ V další zmínce o Jidášovi, při pomazání Ježíše, se Jidáš stejně jako v Markovi (na rozdíl od Marka již ale sám) udivuje, proč nebyl onen olej prodán. Podle Jana ale Jidáše nezajímali chudí, ale jakožto pokladník skupiny měl přístup k financím, které sám kradl. Jidáš je zde tedy vykreslen zcela negativně – z pohledu teologie je to nástroj ďábla, z lidského hlediska se jedná o chamtivce a zloděje. Ve verších 13:21-27 poté Ježíš sám označuje svého zrádce, Jidáše, tím, že mu podá chléb. Po tomto činu do Jidáše měl vstoupit ďábel. Poslední verš jsou Ježíšova slova „*co činíš, učiň rychle!*“ Ježíš tedy sám vyzývá Jidáše, aby ho zradil.

Jidáš v dalších dílech

Ve skutcích apoštolů (1:18) je popsána Jidášova smrt, ovšem na rozdíl od Matoušova evangelia se zde Jidáš neoběsí, ale zemře následkem roztržení břicha, ke kterému mělo dojít pádem.⁶⁴ Další detaily se již bohužel nedovídáme. Dalším dílem, ve kterém je zmíněn Jidáš, je Papiův *Výklad výroků Páně (Kyriakôn logiôn exêgêsis)*. Toto

⁶¹ B. D. Ehrman: *Ztracené evangelium Jidáše Iškariotského - Nový pohled na zrádce a zrazeného*. New York Oxford University Press, 2006, s. 62.

⁶² S. Gathercole: *The Gospel of Judas: Rewriting Early Christianity*. New York: Oxford University Press, 2007, s. 34.

⁶³ tamtéž, s. 35.

⁶⁴ M. Meyer: *Judas: Definitive collection of gospels and legends about the infamous apostle of Jesus*. New York: HarperOne Publishers, 2007, s. 43.

dílo se bohužel nedochovalo, útržky z něho se však zachovaly.⁶⁵ Podle Papiia Jidáš nezemřel poté, co by snad vinou pádu zemřel na zranění břicha, nebo že by se pod tíhou vlastní viny oběsil. Papias uvádí, že Jidáš žil ještě dlouho poté, ovšem jakožto hříšníkovi mu napuchlo celé tělo. Podle Papiia zemřel až poté, co ho porazil vůz.⁶⁶ V Nikodémově evangeliu se chce Jidáš oběsit, neboť zradil svého mistra tím, že ho vydal autoritám, které ho chtějí zabít. Ale třetího dne po smrti prý zase obživne. Jeho manželka, která v tu dobu zrovna opéká kuře, ho uklidňuje, že co je mrtvé, již mrtvé zůstane. V tom kuře na roštu roztáhne křídla a třikrát zakdáká. Jidáš se poté oběsí.⁶⁷ Dalším dílem, kde se objevuje Jidáš, je Arabské evangelium (jedná se o arabský překlad jednoho z takzvaných evangelií o dětství).⁶⁸ Zde se Ježíš se setkává s Jidášem už jako malý chlapec. Jidáše se tu často zmocňuje ďábel, následkem čehož je agresivní a kouše ostatní (a v případě, že nikdo není poblíž, kouše sám sebe do rukou). Takto postižený je přiveden svými rodiči k rodičům Ježíše, ve snaze vyléčit ho. Poté, co jsou ponecháni o samotě, se Jidáše zmocní ďábel a pokusí se kousnout Ježíše. To se mu nepodaří, a tak ho alespoň praští do pravého boku (kam bude později bodnut kopím na kříži). Tímto činem ovšem ďábel opustí Jidášovo tělo a uteče v podobě vzteklého psa. Ve spise zvaném *Zlatá legenda (Legenda Aurea)*,⁶⁹ je Jidášův život vystavěn na alegorii na příběhu o Oidipovi.⁷⁰ Jeho matka po snu, ve kterém se jí zdá, že se Jidáš v budoucnu stane zhoubou pro celý národ, uloží Jidáše do košíku a pošle ho na moře. Koše si ovšem všimne královna země Skariot (odtud tedy údajně Jidášovo druhé jméno). Ta pojme Jidáše za svého vlastního, avšak po čase se jí narodí vlastní syn. Jidáš ho jednou ze žárlivosti zabije, uprchne ze země, aby se nakonec stal služebníkem samotného Piláta. Ten ho jednou pošle na dvůr svého souseda (kterým je ovšem Jidášův otec) aby pro něj nakradl jablka. Jidáš je ovšem překvapen a svého otce zabije. Za odměnu od Piláta získává otcův majetek i jeho manželku – jeho vlastní matku. Jednou mu však jeho žena řekne, co udělal se svým synem, a protože svůj původ znal díky královně, došlo mu, k čemu došlo. Proto se přidá k Ježíšovi, ale i v jeho družině pokračuje ve svém hříšném

⁶⁵ Např. v elektronické podobě, dostupné na <http://www.earlychristianwritings.com/text/papias.html>

⁶⁶ Dostupné na <http://www.earlychristianwritings.com/text/papias.html>.

⁶⁷ B. D. Ehrman: *Ztracené evangelium Jidáše Iškariotského - Nový pohled na zrádce a zrazeného*. New York Oxford University Press, 2006, s. 72.

⁶⁸ Tamtéž, s. 73.

⁶⁹ Dostupné na <http://www.fordham.edu/Halsall/basis/goldenlegend/index.asp>.

⁷⁰ B. D. Ehrman: *Ztracené evangelium Jidáše Iškariotského - Nový pohled na zrádce a zrazeného*. New York Oxford University Press, 2006, s. 75.

chování. Krade z pokladnice společenství, a když se Ježíš nechá pomazat (tak jako třeba v Markovi), Jidáš se rozčílí, neboť kdyby Ježíš nechal prodat olej pro peníze pro chudé, mohl z oněch tří set pencí mít svůj desetiprocentní podíl. Za toto se Jidáš rozhodne Ježíše zradit za onen ztracený podíl – třicet pencí. Poté se z pocitu viny jde oběsit, ale během pokusu mu pukne břicho.⁷¹ Spojuje se zde tedy verze smrti z Matouše s tou ze Skutků. Jidáš je pak ještě několikrát zmíněn v pracích církevních otců, jako první ho zmiňuje Jeroným.⁷² Ten jeho polibek spojuje s obviněním Židů, kteří Ježíše nechali podle něho ukřižovat.⁷³ Dalším je Ambrosius, milánský biskup, který taktéž spojuje Jidášův polibek s postojem židů vůči křesťanům.⁷⁴ Jan Chrysostomos používá Jidáše jako varování před zkažeností.⁷⁵ Posledním, kdo se zabývá postavou Jidáše, je Theofylaktus. Jidáš podle něho zradil Ježíše i proto, že nevěřil, že by se mu jakožto Božímu synovi mohlo něco stát. Po jeho smrti cítil lítost, pokusil se o sebevraždu, aby se dostal do podsvětí a tam uprosil Ježíše, jenomže větev, na které se chtěl oběsit, se z Boží vůle ohnula až k zemi a Jidáš tak byl nucen žít dál, jako symbol hanby. Nakonec zemřel poté, co trpěl vodnatostí, až nakonec praskl.⁷⁶

⁷¹ Dostupné na <http://www.fordham.edu/Halsall/basis/goldenlegend/GoldenLegend-Volume3.asp#Matthias>.

⁷² B. D. Ehrman: Ztracené evangelium Jidáše Iškariotského - Nový pohled na zrádce a zrazeného. New York Oxford University Press, 2006, s. 77.

⁷³ M. P. Penn: Kissing christians: ritual and community in the late ancient church. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2005, s.115.

⁷⁴ B. D. Ehrman: Ztracené evangelium Jidáše Iškariotského - Nový pohled na zrádce a zrazeného. New York Oxford University Press, 2006, s. 77.

⁷⁵ A. Cane: The pace of Judas Iscariot in christology. Aldershot: Ashgate Publishing Limited, 2005, s. 97

⁷⁶ B. D. Ehrman: Ztracené evangelium Jidáše Iškariotského - Nový pohled na zrádce a zrazeného. New York Oxford University Press, 2006, s. 79.

Jidášovo evangelium

Poznámka k překladu

Překlad použitý pro tuto práci pochází od Marka Dospěla, který vycházel z původního textu Jidášova evangelia, zveřejněného na stránkách National Geographic Society, z kterého poté vycházel i tým překládající text do angličtiny. Pro snazší identifikaci je na začátku každé citace uvedeno číslo stránky, na které se daný text nachází v samotném kodexu, označen je i přechod na novou stránku, označení má formát dolního číselného indexu. Číslování řádků je vynecháno.

Použitá sigla

*	chybějící či nepřeložené písmeno
***	chybějící 3 a více písmen
*****	chybějící většina řádku
{ }	slova doplněná do překladu
[...]	v citaci vypuštěný úsek textu (chybějící řádky)

Vlastní text, interpretace

Incipit

³³Tajné pojednání o sdělení, které Ježíš předal Jidáši Iškariotskému během osmi dnů tři dny před tím, než slavil Velikonoční večeři.

Ježíšovo pozemské působení

³³Když {Ježíš} přišel na zem, činil znamení a veliké divy pro spásu lidstva. A {protože} někteří sice kráčeli po cestě spravedlnosti, {zatímco} jiní kráčeli ve svých přestupcích, bylo pak povoláno dvanáctero učedníků. {Ježíš} s nimi začal rozmlouvat o božských tajemstvích, která jsou ve světě a která se stanou na konci {věků}. Častokrát se pak svým učedníkům neukázal on sám, ale našel jsi ho uprostřed nich jako malého chlapce.

Hned na začátku textu se objevuje typický rys gnostických děl – jedná se o „tajné zjevení“, tedy gnóze, kterou měl božský posel předat někomu nějakému svému následovníkovi. A vzápětí se dozvídáme, o koho se v roli příjemce gnóze jedná – o samotného Jidáše Iškariotského. Na rozdíl od novozákonních evangelií se toto dílo nezajímá o Ježíšovo dětství, a Ježíšovo veřejné působení redukuje na tvrzení o „velkých divech pro spásu lidstva“. V originálním textu je jako první slovo „logos“, což můžeme

chápat jako narážku na Janovo evangelium.⁷⁷ Ježíšova schopnost zjevovat se v podobě malého dítěte není v gnostických dílech nijak neobvyklá.⁷⁸ Za pozornost stojí také (dle Gathercolea) zmínka o „povolání dvanáctera učedníků“, neboť vzhledem k průběhu Jidášova evangelia není úplně jisté, kým byli vlastně povoláni.⁷⁹ Posledním prvkem, který v této části textu stojí za pozornost, je obrácení se autora přímo na čtenáře v poslední větě. Je to snad narážka na neschopnost učedníků rozpoznat svého mistra v jeho dětské podobě?⁸⁰

Den první: Ježíš hovoří se svými učedníky

*33Jednoho dne pobýval se svými učedníky v Judeji a našel je, jak sedí pohromadě, a vřele projevují zbožnost. Když přišel ke svým učedníkům, 34sedícím pohromadě a konající modlitbu díky nad chlebem, zasmál se. Učedníci mu pak řekli: „Mistře, proč se směješ našemu díkůvzdání? Vykonali jsme vše, co se sluší a patří.“ On odpověděl a řekl jim: „Vám se nesměji a vy to ani nečiníte ze své vůle, nýbrž proto, že tím bude oslaven váš bůh.“ Oni řekli: „Mistře, ty 35*** jsi synem našeho boha.“ Ježíš jim řekl: „ Jakpak {to, že} vy mě znáte? Skutečně, pravím vám, že žádné pokolení z lidí, kteří jsou mezi vámi, mne nepozná.“*

Učedníci se začínají hněvat

*35Když to však jeho učedníci uslyšeli, začali se zlobit, zmocnil se jich hněv a v duchu mu spílali. Když tedy u nich Ježíš upozoroval neporozumění, řekl jim: „Proč to rozčilení a zloba? Váš bůh, jenž je mezi vámi, a jeho *** vás popudily ve vašich duších. Nechť ten, kdo je mezi vámi lidmi silný, vyvede dokonalého člověka a kéž se postaví před mou tvář.“ A oni všichni řekli: „My jsme silní!“ Ale jejich duch nedokázal sebrat odvahu, aby se před ním postavili – až na Jidáše Iškariotského. Ten sice našel sílu, aby se před jeho tvář postavil, nenašel však sílu, aby mu pohlédl do očí, a odvrátil {proto} pohled. Jidáš mu řekl: „ Vím, kdo jsi a odkud jsi přišel. Přišel jsi z nesmrtelného aiónu Barbéló a ten, kdo tě poslal, toho nejsem hoden vyslovit {ani} jméno.“⁸¹*

Také tato část je uvedena dosti vágně. Časové označení „jednoho dne“, nám moc nepomůže, a co se určení místa týče, jsme odkázáni na název celé provincie. Slovo použité pro modlitbu díky / díkůvzdání, je v originále „eucharisti“, které již v době

⁷⁷ A. Pagels, K.L. King: Reading Judas: The Gospel of Judas and the Shaping of Christianity. New York: Penguin Group, 2007, s. 123.

⁷⁸ Tamtéž, s. 126.

⁷⁹ S. Gathercole: The Gospel of Judas: Rewriting Early Christianity. New York: Oxford University Press, 2007, s. 65.

⁸⁰ A. Pagels, K.L. King: Reading Judas: The Gospel of Judas and the Shaping of Christianity. New York: Penguin Group, 2007, s. 126.

⁸¹ Aión, řecky αἰών, dlouhý časový úsek, ovšem s prostorovou konotací, možno také překládat jako svět, říše, v gnózi se ovšem jedná i o božské bytosti.

vzniku Jidášova evangelia bylo chápáno jako oslava eucharistie,⁸² tedy symbolické konzumování Kristova těla, jakožto upomínka na jeho smrt. Prvkem, který nás ihned zarazí, je zde Ježíšův smích. Nejedná se zde o nějaký přátelský, laskavý smích, ale o vyjádření výsměchu nad něčím, s cílem šokovat a upoutat tak pozornost.⁸³ Ježíš zde ale trvá na tom, že se nesměje přímo jim, nýbrž onomu bohu, jehož učedníci uctívají. Ti to ovšem ve své nevědomosti nemohou pochopit. Trvají na tom, že bůh, který stvořil tento svět, je i Ježíšovým Bohem. Myslí si tedy, slovy samotného evangelia, že „krácejí po cestě spravedlnosti“, ale ve skutečnosti „kráčí ve svých přestupcích“. Ježíšovi učedníci, symbolizující v tomto díle katolickou církev, tak vlastně slouží jako argument proti církvi. Ačkoliv eucharistie v době našeho příběhu těžko mohla už tehdy být symbolem Ježíšovy smrti, autorovi zde jde o to, aby nám ukázal, že proti eucharistii se stavěl již sám Ježíš, neboť to vyvracelo skutečný smysl jeho smrti.⁸⁴

Podle gnostiků v sobě člověk měl část samotného Boha, či alespoň jeho odraz, jakousi „božskou jiskru“. Tím, že učedníci konali rituály na oslavu jejich boha, spojeného s naším hmotným světem, který ovšem nebyl Bohem nejvyšším, tak v sobě jen prohlubovali vlastnosti s ním spojené, jako byl hněv, násilí a nevědomost.⁸⁵ A tak ačkoliv v sobě mají jiskru božskosti, svou nevědomostí jí oslabili natolik, že nejsou, na rozdíl od Jidáše, schopni předstoupit před Ježíše. Ten na rozdíl od učedníků, zde vystupuje pokorně a umírněně. Jidášem zmíněná Barbéló je božská bytost, a v sethovské gnózi zaujímá druhé nejvyšší místo v božské triádě (Otec – Neviditelný Duch, Matka – Barbéló, Syn – Samozrozený).⁸⁶

Soukromý rozhovor Ježíše s Jidášem

35Protože tedy Ježíš shledal, že {Jidáš} přemýšlí o něčem jiném, co je vysoké, řekl mu: „Poodstup od nich, povím ti božská tajemství {ohledně} božích království. Je zajisté možné, abys tam přišel, ale {zároveň tím} velice rozhojníš své útrapy. 36Na tvoje místo totiž přijde někdo jiný, aby dvanáctero učedníků bylo znovu úplné ve svém bohu.“ I řekl mu Jidáš: „V který den mi tyto věci sdělíš a jak nadejde velký den světla pro pokolení?“ Když však toto řekl, Ježíš ho opustil.

Ježíš vidí, že Jidáš je schopen přijetí gnóze, ale není ještě plně připraven.

Symbolická je také Ježíšova výzva, aby se Jidáš oddělil od zbytku učedníků. V Novém

⁸² Gathercole, s. 67.

⁸³ A. Pagels, K.L. King: Reading Judas: The Gospel of Judas and the Shaping of Christianity. New York: Penguin Group, 2007, s. 128.

⁸⁴ Tamtéž, s. 128.

⁸⁵ Tamtéž, s. 130.

⁸⁶ Tamtéž, 2007, s. 133.

Zákoně to byl totiž právě Jidáš, kdo se svým činem oddělil od zbytku skupiny. Toto je také možné chápat jako snahu autora opět se distancovat od tehdejší církve.⁸⁷ Zajímavá je zde také vazba na číslo dvanáct. Učedníků musí být dvanáct, aby byl jejich bůh spokojen a poté, co je Jidáš opustí, bude za něj zvolen někdo jiný, aby učedníků byl zase stejný počet. Ježíš se zde vysmívá jeho fixaci na číslo dvanáct, zřejmě narážka na starozákonního boha, který si zvolil dvanáct synů Jákobových, aby se stali patriarchy dvanácti izraelských kmenů.⁸⁸

Den druhý: Ježíš se opět zjevuje svým učedníkům a hovoří s nimi

*³⁶Když pak nastalo ráno, ukázal se {znovu} svým učedníkům a oni mu řekli: „Mistře, kam jsi šel a co jsi dělal, když jsi nás opustil?“ Ježíš jim řekl: „Šel jsem k jinému, velkému a svatému pokolení.“ Jeho učedníci mu řekli: „Pane, co je zač to velké pokolení, jež nás převyšuje, je svaté a nenachází se nyní v těchto aiónech?“ A když to Ježíš uslyšel, zasmál se {a} řekl jim: „Proč uvažujete ve svém srdci o pokolení, jež je silné a svaté? ³⁷Skutečně, říkám vám, že žádný zrozenec tohoto aiónu nespátří ono pokolení, ani žádný ze zástupů andělů hvězd se nestane králem nad tím pokolením, ani žádný smrtelník lidského rodu s ním nebude moci {společně} jít, neboť ono pokolení nevychází z. ***, jenž vznikl ***. Pokolení, které je mezi vámi, je z pokolení lidství ***** *** moc, jež *** jiné mocnosti *** nad kterými jste vládcí.“ Když to jeho učedníci slyšeli, jeden jako druhý byli ve svém srdci rozrušeni a {nemohli} nalézt způsob, jak by cokoliv řekli.*

V další části se dozvídáme, že Ježíš není nijak vázán na své hmotné tělo, a není v něm uvězněn, ačkoliv právě v to měli gnostici podle církevních otců z druhého století věřit⁸⁹ a může nejen měnit podobu (proměna v malé dítě), ale dokáže také cestovat časem a prostorem tam i zpět.

Na závěr Ježíš svým šokovaným učedníkům tvrdí, že ani jeden z nich nepatří mezi vyvolené pokolení, o kterém neměli vlastně ani tušení, a jasně rozděluje mezi lidmi vázanými na tento hmotný svět, uctívající nesprávného boha, a dokonalou rasou lidí z vyšších sfér. Ježíš zde také odhaluje negativní roli „andělů hvězd“, kteří svádějí lidi na scestí a zotročují je.⁹⁰⁹¹

⁸⁷ A. Pagels, K.L. King: Reading Judas: The Gospel of Judas and the Shaping of Christianity. New York: Pinguin Group, 2007, s. 134.

⁸⁸ S. Gathercole: The Gospel of Judas: Rewriting Early Christianity. New York: Oxford University Press, 2007, s. 72.

⁸⁹ A. Pagels, K.L. King: Reading Judas: The Gospel of Judas and the Shaping of Christianity. New York: Pinguin Group, 2007, s. 135.

⁹⁰ S. Gathercole: The Gospel of Judas: Rewriting Early Christianity. New York: Oxford University Press, 2007, s. 75.

⁹¹ A. Pagels, K.L. King: Reading Judas: The Gospel of Judas and the Shaping of Christianity. New York: Pinguin Group, 2007, s. 135.

Den třetí (?): Ježíš znovu přichází a hovoří s učedníky

³⁷Jiného dne k nim Ježíš přišel a oni mu řekli: „Mistře, spatřili jsme tě ve vidění. Uplynulé noci se nám totiž zdály velké sny. „ ***. On řekl: „Proč jste *** ***, když jste se skryli?“

Učedníci spatřili ve vidění chrám a hovoří o něm

³⁸Oni pak řekli: „Spatřili jsme veliký dům, v něm byl velký oltář a dvanáct lidí - řekli bychom, že jsou to kněží, a jméno. Zástup pak setrvává u onoho oltáře, dokud nepřijdou kněží a nepřijmou obětiny. My však jsme vyčkávali.“ Ježíš řekl: „Co to bylo za kněze?“ Oni pak řekli: „Někteří sice * * *** dva týdny, jiní však obětují své vlastní děti a jiní {zase} ženy; při tom vzdávají úctu a jsou poníženi vespolek. Další uléhají s muži, další páchají vraždy, další konají spoustu hříchů a bezpráví. A muži co stojí při oltáři, vzývají tvé jméno. ³⁹A všemi výplody jejich nedostatečnosti se naplňují *** ony oběti.“ A když toto řekli, umkli, protože byli rozrušeni.

Ježíš alegoricky vykládá sen svých učedníků

³⁹Ježíš jim řekl: „Skutečně, pravím vám, že všichni kněží, kteří stojí při tom oltáři, vzývají mé jméno. A opět vám říkám, že mé jméno bylo vepsáno do tohoto *** pokolení hvězd skrze pokolení lidí. A oni sázeli neplodící stromy, v mém jménu a hanebně.“ Ježíš jim řekl: „Vy jste ti, kdo přijímají obětiny u oltáře, který jste viděli. Ten onen, komu sloužíte, je Bůh, a dvanáctero mužů, které jste viděli, jste vy. A dobytčata, která jsou přiváděna k oběti a která jste viděli, jsou zástupy, jež vedete na scestí ⁴⁰k onomu oltáři. Bude stát ***** a to je způsob, jak bude používat mé jméno. A pokolení zbožných mu zůstanou věrná. Jiný muž potom předstoupí z těch, co se dopouštějí smilstva, a další předstoupí z vrahů dětí, a další pak z těch, co spí s muži, a z těch, co se postí a ze zbylých {lidí} nečistoty a k bezpráví a pomýlenosti a { také z těch, } kteří říkají: „My jsme jako andělé.“ A oni jsou hvězdami, jež všechno zakončují. Bylo totiž řečeno lidským pokolením: „Hleďte, Bůh přijal vaši oběť z rukou kněze,“ tj. služebníka pomýlenosti. Avšak pán, jenž poroučí, je ten, kdo panuje nad veškerenstvem. Posledního dne budou zahanbeni.“ ⁴¹Ježíš jim řekl: „Přestaňte s obětováním *** kter* jste ***** na oltáři, neboť ony jsou nad vašimi hvězdami a vašimi anděly a byly tam již završeny. Kéž se stanou znesvářenými před vámi a ať jdou *** [14 řádků chybí] *** pokolení *** není možné, aby nějaký pekař uživil celé ⁴²stvoření, jež je pod nebem. A ***** jim ***** a ***** nám ***** a *****“. Ježíš jim řekl: „Přestaňte se mnou zápasit! Jeden každý z vás má svoji hvězdu a každý [16 řádků chybí] ⁴³v ***** jenž přišel k těm, kteří *** závlaha pro strom ***** *** tohoto aiónu *** po nějakém čase ***** avšak on přišel, aby zavlažil zahradu boží a rod, jenž přetrvává, protože {on} neposkvrní způsob života onoho pokolení, nýbrž *** je od věčnosti navěky.“

Oním chrámem je pravděpodobně zamýšlen židovský chrám v Jeruzalémě.⁹²

Šokovaní učedníci se zde dozvídají, že oni kněží jsou obrazem jich samých. Autor evangelia zde opět skrze učedníky útočí na církev a její rituály. Ježíš je zde rozhořčen, neboť jeho jméno je podle něj zneužíváno ke svádění běžných věřících na scestí skrze

⁹² A. Pagels, K.L. King: Reading Judas: The Gospel of Judas and the Shaping of Christianity. New York: Pinguin Group, 2007, s. 136.

uctívání nižšího božstva.⁹³ Jak jsme si již ukázali v předchozích kapitolách, zástupci „velké církve“ neváhali použít jakýchkoliv obvinění, aby očernili své oponenty. Zde se ukazuje, že tato taktika byla vlastní i gnostickým autorům. Katolíci jsou zde tedy obviňováni ze smilstva, homosexuality, vražd svých vlastních blízkých apod. Na straně 42 je pak zmínka o hvězdách jakožto osobních průvodcích, s tím se v textu ještě setkáme později poněkud podrobněji – zřejmě se jedná o paralelu na učení Platóna.⁹⁴ Na konci se setkáváme s narážkou na „rajskou zahradu“, v originále je použito slovo „paradeisos“, myšlen tedy ráj, nebo zahrada.⁹⁵

Jidáš hovoří s Ježíšem a ptá se ho na „ono pokolení“

*43*Řekl mu Jidáš: „Rabi, jaké plody nese toto pokolení?“ Ježíš řekl: „Všechna lidská pokolení {a sice} jejich duše, zemřou, pokud však lidé naplní čas království a duch se od nich oddělí, jejich těla sice těla sice zemřou, avšak jejich duše budou žít a budou vzaty nahoru.“ Jidáš řekl: „Co bude dělat zbytek lidského pokolení?“ Ježíš řekl: „Je nesmysl *44*rozsévat na skálu, aby se{pak} sklízela úroda. Toto je také způsob, jak ***** poskvrněného rodu a zanikavé Moudrosti ** ruka, která stvořila smrtelné lidi, aby jejich duše vystoupaly do aiónů, jež jsou nahoře. Skutečně, říkám vám, že ***** anděl *** síla bude moci vidět onen ***. Tito, jimž *** svatá pokolení ***. Když to Ježíš řekl, odešel.

Ježíš zde rozebírá téma nesmrtelnosti. Zde se dozvídáme, že obyčejní lidé zemřou spolu se svým tělem. Jenže gnostici, tedy „ono pokolení“, budou žít dál, bez svého těla, jen jejich duše přetrvávají, neboť Bůh si je vezme k sobě „nahoru“. Zmínka o rozsévání na skálu je zde očividně narážka na verš 16:18 z Matoušova evangelia, autor zde opět dává do protikladu církve a gnostiky.⁹⁶

Jidáš líčí své vidění a Ježíš odpovídá

*44*Jidáš řekl: „Mistře, stejně jako jsi naslouchal jim všem, naslouchej také mně! Měl jsem totiž veliké vidění.“ Když {to} však Ježíš slyšel, zasmál se a řekl: „Proč se tolik snažíš, třináctý duchu? Avšak i ty mluv a já budu mít s tebou trpělivost.“ Jidáš mu řekl: „Viděl jsem ve vidění sebe, jak po mně dvanáctero učedníků hází kameny a krutě mě *45*pronásledují. A přišel jsem také na místo, které ***** za tebou. Uviděl jsem dům, *** a jeho rozměry nebyly s to mé oči obsáhnout. Obklopovali ho pak velcí lidé a ten dům měl travnatou střechu a vprostřed domu stál zástup *****.“ *****: „Mistře, vezmi mě také dovnitř s těmito lidmi.“ Ježíš odpověděl a řekl: „Tvá hvězda tě přivedla

⁹³ M. Dospěl: Jidášovo evangelium. Praha: KLP, s. 13.

⁹⁴ S. Gathercole: The Gospel of Judas: Rewriting Early Christianity. New York: Oxford University Press, 2007, s. 79.

⁹⁵ Tamtéž, s. 79.

⁹⁶ A. Pagels, K.L. King: Reading Judas: The Gospel of Judas and the Shaping of Christianity. New York: Pinguin Group, 2007, s. 149.

na scestí, Jidáš,“ a {pokračoval}: „žádný smrtelný lidský zrozenec není hoden vstoupit do domu, který jsi viděl; to místo totiž, to je přístupné {jen} svatým. Místo, kde slunce ani měsíc nebude panovat, ani den, ale {svatí} vždy budou v aiónu vždy stát se svatými anděly. Hle, pověděl jsem ti {božská tajemství} stran království ^{46a} poučil jsem tě o pomýlenosti hvězd. A *** poslal to ***** do dvanáctera aiónů.

Jidáš se vyptává na svůj vlastní úděl

⁴⁶Jidáš řekl: „Mistře, je snad i mé sémě podríženo archontům?“ Ježíš odpověděl a řekl mu: „Přistup, abych tě ***** ***** *** ale že budeš velice bédovat, když spatříš království a celé jeho pokolení.“ Když to Jidáš vyslechl, řekl mu: „Co je zač to více, co jsem přijal, že jsi mě vydělil z onoho pokolení?“ Ježíš odpověděl a řekl mu: „Staneš se třináctým a staneš se zatracovaným od zbytku pokolení a v posledních dnech se staneš vládcem nad nimi. Budou zatracovat / proklínat tvé vystoupení ⁴⁷ke svatému pokolení.“

Ačkoliv se Ježíš zasměje Jidášovým vytrvalým snahám, nabídne mu opět pomoc zlepšit kvalitu svého ducha. Ježíš zde označuje Jidáše jako „třináctého ducha“. Proč je Jidáš, jeden z dvanácti, označován až jako třináctý? Jidáš již nepatří mezi dvanáctku učedníků, neboť je již převyšil.⁹⁷ Slovo použité v originálu je „daimon“, v pozdější křesťanské literatuře chápané jako démon, zde je však možné chápat toto slovo v platónském významu – součást duše, odraz Boha. A pomocí kultivace tohoto „daimona“ se lze přiblížit k Bohu a nesmrtelnosti.⁹⁸ Jidášova vidina velikého domu s travnatou střechou (naznačující hojnost plodin) může být alegorie k ráji, kde budou přebývat andělé spolu s posvátnou generací, neboť Nebe mohlo být chápáno stejně jako nový Jeruzalém, tak i jako Eden.⁹⁹

Jidáš ještě musí učinit jistý pokrok ve svém zdokonalení, je ale na dobré cestě. Zatím není možné, aby vstoupil do ráje, neboť patří ke stávající generaci, učinil ale významný krok - slyšel o tajemstvích „království“. Jidáš začíná chápat, že dokonce i andělé vládnoucí našemu světu, budou podríženi nesmrtelné rase.¹⁰⁰ Jidáš se ovšem dovídá, že vše má svou cenu. Stane se sice vládcem svého pokolení, ale za cenu jejího pohrdání a nenávisi.

⁹⁷ S. Gathercole: The Gospel of Judas: Rewriting Early Christianity. New York: Oxford University Press, 2007s. 84.

⁹⁸ A. Pagels, K.L. King: Reading Judas: The Gospel of Judas and the Shaping of Christianity. New York: Penguin Group, 2007, s. 140.

⁹⁹ S. Gathercole: The Gospel of Judas: Rewriting Early Christianity. New York: Oxford University Press, 2007, s. 84.

¹⁰⁰ A. Pagels, K.L. King: Reading Judas: The Gospel of Judas and the Shaping of Christianity. New York: Penguin Group, 2007, s. 142.

Ježíš poučuje Jidáše o kosmologii; duch a samozrozenec

⁴⁷Ježíš řekl: „Přistup, abych tě poučil o tom, co je skryté a co {dosud} nikdo z lidí nespatriil. Existuje totiž jeden velký a neohraničený aión, jehož rozměry nespatriilo žádné pokolení andělů, v něm se nalézá velký neviditelný duch, jehož oko anděla nespatriilo, ani myšlenka srdce nepojala, ani nebyl nazván žádným jménem. A na tom místě se objevil světelný mrak, a {duch} řekl: „Nechť vznikne anděl pro mou oporu.“ A z mraku vyšel veliký samozrozený anděl, bůh světla, a kvůli němu vznikli z jiného mraku další čtyři andělé a stali se oporou andělského samozrozenec. I pravil ⁴⁸samozrozenec: „Kéž vznikne *** a vznikla *****. A {dále} stvořil prvního osvětlovače, aby nad ním kraloval. A řekl: „Kéž vzniknou andělé, aby mu sloužili,“ a vznikly {jich} bezpočetné desetitisíce. A on řekl: „Kéž vznikne aión světla,“ a on vzniknul. Ustanovil druhého osvětlovače, aby nad ním kraloval, a {také} desetitisíce bezpočetných andělů, aby sloužili. A takto stvořil zbytek aiónů světla a nechal je nad nimi kralovat. A stvořil pro ně desetitisíce bezpočetných andělů jim k službě.

Adamas a osvětlovači

Adamas přebýval v prvním mraku světla, který {dosud} neviděl žádný anděl z těch, jimž všem se říká bůh. A * * ⁴⁹***** onen ***** obraz ***** a podle podoby tohoto anděla. Vyjevil neporušitelné pokolení Sétha *** dvanáct *** dvacet čtyři. *** vyjevil dvaasedmdesát osvětlovačů v neporušitelném pokolení podle vůle ducha. Dvaasedmdesát osvětlovačů pak samo vyjevilo 360 osvětlovačů v neporušitelném pokolení podle vůle ducha, takže jejich počet je pět na každého. A jejich otcem je dvanáctero aiónů dvanácti osvětlovačů a na každý aión {vychází} šest nebesí, takže vzniklo dvaasedmdesát nebesí pro dvaasedmdesát osvětlovačů a na jednoho každého ⁵⁰z nich {vychází} pět základů, takže celkem existuje 360 základů. Jim byla dána moc a velké spousty bezpočetných andělů ke slávě a uctívání, a potom také panny ducha ke slávě a uctívání všech aiónů a nebes a jejich základů.

Vesmír, chaos a podsvětí

⁵⁰Zástup těch nesmrtelných bývá pak nazýván vesmírem, tedy záhubou, od otce a dvaasedmdesáti osvětlovačů, jež jsou s ním – se samozrozencem a jeho dvaasedmdesáti aióny. To v něm se objevil první člověk se svými neporušitelnými silami. Aión pak, jenž objevil se svým pokolením, ten, v němž je mrak poznání a anděl, bývá nazýván ⁵¹Él. ***** aión ***** po tomto *** řekl: „Nechť vznikne dvanáctero andělů, aby se stali králi nad chaosem a podsvětím.“ A hle, v mraku se ukázal anděl, jehož tvář sršela oheň, a jeho podoba byla poskvrněna krví. Měl jméno Nebró, což se vykládá jako odpadlík, jiní však {to vykládají jako} Jaldabaóth. A ještě jiný anděl vyšel z mraku – Saklas. Nebró tedy stvořil šest andělů – stejně tak i Saklas – pro oporu, a ti zrodili dvanáct andělů v nebích a oni každý přijali podíl v nebích.

Archonti a andělé

⁵¹A dvanáct archontů s dvanácterem andělů řeklo: „Kéž jeden každý z vás ⁵²***** at' oni ***** pokolení.“ ***** *** anděl. Prvním je Séth, který bývá nazýván Kristus; druhý je Harmathóth, což je *****; třetí je Galila; čtvrtý je Jóbel,

pátý je Adónaios. Toto je pětice těch, kteří se stali králi nad podsvětím, a nejdříve nad chaosem.

Stvoření lidstva

*52 Tehdy řekl Saklas svým andělům: „Stvořme člověka podle podoby a podle obrazu.“ Oni pak vytvořili Adama a jeho ženu Evu, které pak bývá v mraku nazývána Zóé. V tomto jméně totiž všechna pokolení pátrají po něm a jeden každý z nich ji nazývá těmito jmény. Sakla však nerozkázal 53***** kromě ***** pokolení ***** tato ***** A archont mu řekl: „Budeš žít dlouhý život, i se svými dětmi.*

Nyní jsme se dostali k nejdůležitější části celého Jidášova evangelia. Právě znalost vzniku kosmu, jeho uspořádání a fungování je ona gnóze, která měla člověku zajistit nesmrtelný život nesvázaný s fyzickým. Celá tato část by se dala shrnout do věty, jež už zazněla na samém začátku evangelia, totiž že smyslem Ježíšova učení je poučit lidi o „božských tajemstvích, která jsou ve světě a která se stanou na konci věků“. ¹⁰¹ Popis kosmologie je zde typický pro gnostické texty. ¹⁰² K popisu je zde užíváno negativ, tedy ne co jaké je, ale co jaké není. Nejdůležitějším prvkem v kosmu je tedy „neviditelný duch“, kterého můžeme asociovat s velkým a neohraničitelným aióne, kterého není možno nahlížet lidskými měřítky. Dalším v hierarchii je „samostvořený“ (v některých dílech původem z Egypta byl asociován s Ježíšem) ¹⁰³. Jedná se sice o anděla, avšak zcela jiných kvalit než jsou oni čtyři, kteří mu měli sami sloužit. Další bytostí, která byla stvořena, byl pravděpodobně Adamas (božský vzor Adama). Každému aióne měl vládnout osvětlovač, kterému měli sloužit andělé. Celý kosmos je tak jasně hierarchizován. Adamas poté stvoří Sétha (nikoliv toho biblického, ale jeho božský předobraz), který se poté stává otcem „onoho pokolení“. Dále se dostáváme ke stvoření materiálního světa. Vše se zde ovšem děje z Boží vůle. Materiální svět zde tedy není stvořen proti Boží vůli (jako v Tajném zjevení Janově). ¹⁰⁴ Možná poněkud zarážející je, že bytosti, které jsou popisovány jako mocné a čisté, najednou stvoří nějaký zkažený svět. ¹⁰⁵ Vysvětlením může být to, že se tady setkáváme

¹⁰¹ A. Pagels, K.L. King: Reading Judas: The Gospel of Judas and the Shaping of Christianity. New York: Penguin Group, 2007, s. 143.

¹⁰² S. Gathercole: The Gospel of Judas: Rewriting Early Christianity. New York: Oxford University Press, 2007, s. 88.

¹⁰³ A. Pagels, K.L. King: Reading Judas: The Gospel of Judas and the Shaping of Christianity. New York: Penguin Group, 2007, s. 149.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 151.

¹⁰⁵ S. Gathercole: The Gospel of Judas: Rewriting Early Christianity. New York: Oxford University Press, 2007, s. 94.

jen se shrnujícím líčením, které vychází z nějakého předchozího zdroje.¹⁰⁶ Důvodem pro zhoršení kvality výtvaru může být to, že vzhledem k počtu sfér, které nás nyní dělí od původního aiónu stvoření, andělé jsou nyní tak daleko od zdroje božského světla, že se to odráží i na kvalitě jejich počínání.¹⁰⁷ V další části přichází na řadu obsazení funkce vládce nad „chaosem a podsvětím“. Nejvyšším vládcem je Nebro. Jeho jméno lze vysledovat až ke starozákonnímu Nimrodovi.¹⁰⁸ Jeho jméno znamená „Odpadlík“. Jeho pomocníkem je zde Saklas. Jeho jméno pro změnu znamená „Hlupák“. Jeho jméno je odvozeno od jeho vychloubačného (a naivního) tvrzení, že „není jediného boha, nežli jeho“. Tímto je tedy Saklas identifikován jako starozákonní bůh, stvořitel našeho materiálního světa. Zajímavý je také výčet vládců nad chaosem při procesu tvoření, a poté nad podsvětím. Kristem nemusí být nutně myšlen Ježíš, v gnostické literatuře je běžné, že se jedná o dvě rozdílné osoby, v tomto případě je jím tedy myšlen Séth. Druhým v pořadí je Harmathóth, což je spojení jmen řeckého boha Hermése a egyptského boha Thovta.¹⁰⁹ Třetí je Galila, což je pravděpodobně odkaz na místo Ježíšova působení – Galilej. Dalším je Jóbel, což v hebrejštině znamená „trumpeta“, či „roh“. Posledním je Adonaios, hebrejské označení Boha s řeckou koncovkou „os“. Část o stvoření lidstva je opět odkazem na Starý Zákon.

Jidáš se ptá na Adama a lidstva

*53 Jidáš pak řekl Ježíšovi: „Co je to ten dlouhý {časový} úsek, po který bude člověk žít?“ Ježíš řekl: „Proč se podivuješ, že Adam se svým pokolením přijal svůj čas na tomto místě, kde přijal své království ve velkém počtu {let} se svým archontem?“ Jidáš Ježíšovi řekl: „Zemře lidský duch?“ Ježíš řekl: „Proto bůh rozkázal {archandělu} Michaélovi, aby lidem dal ducha lidí, aby sloužili tomuto {svému} daru. Ten Velký však rozkázal {archandělu} Gabriélovi, aby dal ducha velkého a neovládaného pokolení – ducha a duši. Proto zbytek duší 54******

Ježíš hovoří s Jidášem a s dalšími o zkáze špatných

*54***** ***** dokola, *** duch ve vás, aby přebýval v tomto těle, v pokoleních andělů. Bůh však nechal dát Adamovi a jeho lidem poznání, aby králové chaosu a podsvětí nad nimi nepanovali.“ Jidáš pak řekl Ježíšovi: „Co teda budou ta pokolení dělat?“ Ježíš řekl: „Vskutku, pravím vám, že hvězdy se naplní na nich na všech. Jakmile pak Saklas dovrší svůj čas, který mu byl vymezen, přijde jejich první hvězda s pokoleními a vyplní to, co slíbily. Tehdy budou páchat smilstva v mém jménu a*

¹⁰⁶ S. Gathercole: The Gospel of Judas: Rewriting Early Christianity. New York: Oxford University Press, 2007, s. 94.

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 95.

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 96.

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 99.

svého boha, Saklase.¹¹⁰ Jidášova hvězda je v popředí všech (byť není srozumitelné, jestli tím jsou myšleni učedníci, nebo celé lidstvo).¹¹¹ Ačkoliv předtím byl Jidáš svou hvězdou oklamán a v důsledku toho si myslel, že je již připraven vstoupit do ráje předtím, než nastane jeho čas, nyní vstupuje do mraku (je jím myšlen mrak světla, zmíněný Ježíšem při svém výkladu kosmologie?) s tou správnou gnózí, bohužel nevíme, co pravil onen hlas, který se ozýval z mraku, nicméně je bez pochyb, že do něho vstoupil právě Jidáš. Na rozdíl od novozákonních evangelií, Jidášovo evangelium končí vydáním Ježíše. Zbytek příběhu ostatně stejně všichni znají, a účel textu byl splněn – seznámit čtenáře s oním „tajným sdělením“, totiž, že tělo zahyne, ale duše bude žít dál „v Bohu“.¹¹²

¹¹⁰ S. Gathercole: *The Gospel of Judas: Rewriting Early Christianity*. New York: Oxford University Press, 2007, s. 106.

¹¹¹ Tamtéž, s. 107.

¹¹² A. Pagels, K.L. King: *Reading Judas: The Gospel of Judas and the Shaping of Christianity*. New York: Pinguin Group, 2007, s. 165.

Závěrečné zhodnocení

Jidášovo evangelium – všechno je jinak?

Když byl hotov překlad Jidášova evangelia, celý vědecký svět byl pochopitelně vzrušen v očekávání, splní-li se to, o čem se nám (jak jsme si ukázali) z historie dochovaly alespoň náznaky, totiž, že skutečně existuje dílo, ve kterém je Jidáš nejen jednou z hlavních postav, ale jedná se v něm dokonce o postavu kladnou! Očekávání, ale také lehký skepticismus tedy byly na místě.

Vědecký tým, který pod patronátem National Geographic Society překládal originál textu Jidášova evangelia, se skládal z několika světových odborníků na koptštinu. Já sám jsem pracoval s překladem od dalšího odborníka na koptštinu. Oba překlady se v zásadě shodovaly. Nicméně v roce 2007 přišla profesorka April D. DeConicková se závažným obviněním – původní překlad byl prý na několika místech nejenže chybný, on ale dokonce význam textu obracel vzhůru nohama! Jistě, více lidí, více názorů, mohl by někdo říci. Jenomže co se nestalo – překladatelský tým uznal svou chybu! Jako příklad si uvedme, poměrně zásadní pasáž v Jidášově evangeliu – scénu, ze strany 46, kde se Jidáš ptá na svůj osud. V naší verzi se píše: *...,Staneš se třináctým a staneš se zatracovaným od zbytku pokolení a v posledních dnech se staneš vládcem nad nimi. Budou zatracovat / proklínat tvé vystoupení ke svatému pokolení.*“ DeConicková se v překladu shoduje až na poslední větu, kde Ježíš praví Jidášovi: *...,a ty nevystoupíš ke svaté generaci...¹¹³* Překladatelský tým NGS potom doplnil překlad o poznámku, že: *„budoucí generace učiní něco, co Jidášovi zabrání ve vzestupu ke svaté generaci...¹¹⁴* jako další příklad si můžeme uvést část ze strany 35, kdy v našem překladu Ježíš řekl Jidášovi: *„Poodstup od nich, povím ti božská tajemství {ohledně} božích království. Je zajisté možné, abys tam přišel, ale {zároveň tím} velice rozhojníš své útrapy...“*, zatímco podle DeConickové Ježíš říká: *„Poodstup od nich, povím ti božská tajemství o království, ne aby ses tam dostal, ale abys velmi truchlil.“¹¹⁵* Dalším sporným místem

¹¹³ A.D. DeConick: *The Thirteenth Apostle. What the Gospel of Judas Really Says.* London: Continuum, 2007, s. 85.

¹¹⁴ R. Kasser. G. Wurst: *The Gospel of Judas: Together with the Letter of Peter to Philip, James, and a Book of Allogenes from Codex Tchacos.* Washington: National Geographic Society, 2006, s. 211.

¹¹⁵ A.D. DeConick: *The Thirteenth Apostle. What the Gospel of Judas Really Says.* London: Continuum, 2007, s. 73.

se potom stala strana 44, kde Ježíš označuje Jidáše jako třináctého „daimona“. V původním překladu je toto slovo chápáno jako bez negativní konotace, v českém jako „duch“¹¹⁶, kdežto DeConicková trvá na významu „démon“.¹¹⁷

Marvin Meyer, jeden z překladatelů, sice skromně uznává, že jistě bude ještě potřeba Jidášovo evangelium podrobit důsledné revizi, nicméně argumentuje ve čtyřech bodech proti kritice DeConickové. A to sice v těchto; 1) aby mohl být Jidáš chápán v kontextu textu jako záporná postava, musel by podle něho člověk vynechat úvod a začátek textu, 2) nesměl by hledět na to, že Jidáš je Ježíšem chválen, Jidáš se k Ježíšovi ochotně hlásí a je jím poučován o tajemstvích království, 3) násilně by protlačoval do textu prvky, které jsou vlastní až pozdější sethovské gnózi a 4) by podle něj vlastně celý text interpretoval příliš tendenčně...¹¹⁸

Jidáš – co o něm víme?

Jak jsme si ukázali na začátku, postava Jidáše prodělala ve svém zobrazování v křesťanské literatuře vývoj, a to konkrétně od rozporuplné postavy jako v Markovi, přes Satanem posedlého muže jako v případě Lukášova evangelia, až po samotného Satanova agenta v Janovi a nakonec jako symbol toho nejodpornějšího člověka jako třeba v Papiovi. Důvodem byla jeho „zrada“. Ale bylo tomu tak opravdu? Slovo, které je používáno pro Jidášův čin, je řecké „*paradidomi*“.¹¹⁹ To ovšem samo o sobě nic špatného neznamená. Doslova znamená „předat“.¹²⁰ Sám Pavel toto slovo používá několikrát, třeba: „*Neboť já jsem přijal od Pána to, co jsem vám též odevzdal...*“ (1. Kor 11:23). V Markovi tedy Jidáš předal Ježíše autoritám. Ale víme opravdu z jakého důvodu? Podle Williama Klassena mohl Jidáš zprostředkovat setkání Ježíše s Jeruzalémskými autoritami, aby jim představil své názory a myšlenky.¹²¹

Další, mnohem odvážnější teorií je to, že Jidáš vlastně ani nikdy neexistoval. Když totiž blíže prozkoumáme Jidášovo jméno, mnoho se toho nedozvíme. Jidáš je

¹¹⁶ M. Dospěl: Jidášovo evangelium. Praha: KLP, 2006, s. 24.

¹¹⁷ A.D. DeConick: The Thirteenth Apostle. What the Gospel of Judas Really Says. London: Continuum, 2007, s. 82.

¹¹⁸ M. Meyer: Judas: Definitive collection of gospels and legends about the infamous apostle of Jesus. New York: HarperOne Publishers, 2007, s. 51.

¹¹⁹ S. Gathercole: The Gospel of Judas: Rewriting Early Christianity. New York: Oxford University Press, 2007, s. 41.

¹²⁰ M. Meyer: Judas: Definitive collection of gospels and legends about the infamous apostle of Jesus. New York: HarperOne Publishers, 2007, s. 28.

¹²¹ J. M. Robinson: Jidášova tajemství -- Příběh nepochopeného učedníka a jeho ztraceného evangelia. New York: HarperCollins Publishers, 2007, s. 59-60.

řecká verze hebrejského jména Yehuda, což mnozí mohli chápat jen jako Žid.¹²² O původu příjmení nevíme nic. Může to znamenat „muž z Keriothu“, nebo to také může být odkaz na jeho příslušnost k sikáriům,¹²³ židovskému hnutí odporu bránící se římské okupaci. Sám apoštol Pavel, nejranější novozákonní autor, se nijak nezmiňuje o tom, že by Ježíše zradil jeho učedník jménem Jidáš. Dennis MacDonald přišel s teorií, že autor Markova evangelia (a jím ovlivnění autoři) se silně inspirovali Homérem při zobrazování novozákonních postav. Například u Ježíše se podle něj jednalo o Achilla.¹²⁴ Autor Markova evangelia, píšící řecky, mohl využívat tzv. „mimésis“, neboli nápodoby.¹²⁵ Podle MacDonalda je tak postava Jidáše vystavěna na postavě z Odyssey Melanthis, pasáka ovcí, který pro lásku ke královně Penelopě zradil Odyssea.¹²⁶ Podle Marvinu Meyera bylo téma zrádců v tehdejší starověké literatuře rozšířené, a je tedy možné, že minimálně výsledná podoba Jidášovy postavy tak byla silně ovlivněna.¹²⁷ On sám navrhuje několik příkladů ze Starého zákona, které mohly být předlohou k Jidášově zradě (autoři Nového zákona například často hledali paralely k událostem z Nového zákona v prorocích ze Starého zákona, ve snaze dokázat tak, že vše již bylo předpovězeno a děje se tak z Boží vůle). Jako příklady tak uvádí Žalm 41:10, 2. knihu Samuelovu 20:9-10 či Josefovo prodání do otroctví za dvacet stříbrných šekelů z Genesis 37:26-28.

Dopady objevení Jidášova evangelia

Co nám tedy může Jidášovo evangelium nabídnout? To záleží na úhlu pohledu a na našich očekáváních. Rozhodně se nestane, že bude Jidáš díky tomuto dílu všemi rehabilitován, a uznán jako oběť očerňující kampaně sahající až k novozákonním evangeliům. Těžko se dnes už dozvíme, jak to bylo ve skutečnosti. Byl Jidáš jen iniciativním učedníkem, který v dobré a bezelstné víře předal Ježíše židovským autoritám, v domnění, že tak Ježíše zbaví rizika problémů právě s nimi? Nebo se jeho nadšení pro Ježíšovu věc změnilo ve zklamání a nenávisť, když zjistil, že následování

¹²² M. Meyer: Judas: Definitive collection of gospels and legends about the infamous apostle of Jesus. New York: HarperOne Publishers, 2007, s. 20.

¹²³ hebrejsky סיקריקים sikrikim.

¹²⁴ M. Meyer: Judas: Definitive collection of gospels and legends about the infamous apostle of Jesus. New York: HarperOne Publishers, 2007, s. 21.

¹²⁵ Tamtéž, s. 149.

¹²⁶ Tamtéž, s. 22.

¹²⁷ Tamtéž, s. 22.

Ježíše neznamená moc a slávu, ale nebezpečí a odříkání? Anebo byl opravdu onou zápornou postavou, jak je vykreslován již od Matouše, který je posedlý penězi a jinými přízemními statky? Toto dílo určitě nemělo za cíl snažit se o skutečné a věrné vykreslení Ježíše nebo Jidáše. Cílem autora tohoto evangelia bylo podat obraz o svém výkladu křesťanství. Ježíš zde vykreslený je Ježíš určité skupiny lidí. Stejně tak jeho názory a učení. Člověka vzápětí napadá otázka – jak je to potom s Jidášem v tomto díle? Opravdu autor věřil, že Jidáš jednal v souladu s Ježíšovým učením či přáním? Jak jsme si ukázali, nebyl by to jediný případ, kdy byla nějaká skupina křesťanů toho názoru, že to bylo právě díky Jidášovi, že Ježíš mohl spasit lidstvo. Ostatně i novozákonní prameny jasně uvádí, že vše, co se stane, je již předem dáno... a tedy i Jidáš jednal z Boží vůle... na druhou stranu je také docela dobře možné, že motivací pro obsazení Jidáše do role Ježíšova nejvěrnějšího učedníka, a pojmenovat po něm dílo, nebylo ničím jiným, než snahou šokovat a zaujmout čtenáře v době velkých sporů ohledně křesťanské teologie.¹²⁸

Jidášovo evangelium je nesmírně cenným textem nejen z pohledu gnóze, o níž jsme až do objevení knihovny z Nag Hammádí měli informace takřkajíc až z druhé ruky, ale vrhá to nové světlo i na vývoj křesťanství jako takového. Pohled na dějiny křesťanství byl až do 20. století utvářen rozsáhlým dílem Eusebia z Kaisareie *Ecclesiastica historia (Církevní dějiny)*, kde byly dějiny církve líčeny jako jediný kontinuální proud učení, jenž byl jen občas narušen snahou narušit ono učení škodlivou herezí.¹²⁹ Teprve v první polovině minulého století, s knihou Waltera Bauera *Rechtgläubigkeit und Ketzerei im ältesten Christentum (Pravověrnost a kacířství v raném křesťanství)*, kde na základě analýzy dochovaných pramenů dospěl k závěrům, že většina nejstarších dochovaných křesťanských literárních pramenů spadá nikoliv pod ortodoxní církve, ale pod to, co sám Eusebios líčil jako herezi.¹³⁰ To je svým způsobem i případ Jidášova evangelia. Text z kodexu Tchacos sice pochází zhruba ze třetího století, ale to je pouze opis mnohem staršího textu. A ten už pocházel pravděpodobně z poloviny druhého století, což už je poměrně významný posun dozadu. Vždyť to by znamenalo, že byl jen o půl století mladší, než poslední evangelium! A důležité je i

¹²⁸ A. Pagels, K.L. King: Reading Judas: The Gospel of Judas and the Shaping of Christianity. New York: Penguin Group, 2007, s. XVII.

¹²⁹ B. D. Ehrman: Ztracené evangelium Jidáše Iškariotského - Nový pohled na zrádce a zrazeného. New York Oxford University Press, 2006, s. 237.

¹³⁰ Tamtéž, s. 238.

samotné slovo evangelium. Toto slovo znamená v originále „dobrá zpráva“.¹³¹ Tím byla myšlena zpráva od Ježíše, návod, jak dojít ke spáse. Později byl význam posunut na dobrou zprávu o samotném Ježíšovi. Byť v tomto kontextu bychom ještě mohli teoreticky uvažovat v podobném duchu i v případě Jidášova evangelia (Ježíš zde skutečně podává návod na spasení – pomocí gnóze), je třeba si uvědomit, že označení evangelium i pro nekanonická „evangelia“ byl pouze tahem, jak zajistit danému dílu dojem hodnověrnosti...

¹³¹ Řecky εὐαγγέλιον euangelion.

Závěr

Jak jsme si tedy ukázali, Jidášovo evangelium těžko povede k radikálnímu zvratu v pohledu na křesťanství. Není též pravděpodobné, že by mohl u někoho způsobit krizi víry. Jidáš se těžko stane díky tomuto dílu svatým. Pro obyčejného člověka naopak bude tento text spíše odrazujícím, pro svou často složitou, filozofickou povahu. Jistě se ale najdou lidé, kteří takovýto text přivítají jako důkaz nějaké konspirace, není těžké najít novinové články, kde šokovaní církevní představitelé museli přísahat, že ve Vatikánské knihovně opravdu není zadržována jiná kopie, či snad originál tohoto evangelia. Samozřejmě že pro laika, který nemá povědomí o raných církevních dějinách, může být překvapivé, až šokující, že se vůbec našla nějaká komunita, která mohla něco takového napsat. Stejně tak je tomu se samotnou gnózí. Na běžného věřícího, který zná jen Nový zákon (a kolikrát ani ne celý), může křesťanská gnóze působit jako něco, co pochází z jiného světa. Klasický křesťanský monoteismus je zde nahrazen panteónem rozličných božských bytostí s roztodivnými jmény, jejichž popisy se pohybují od jakýchsi abstraktních vlastností a schopností, až po bytosti, připomínající nějaké děsivé demony, náš svět je jen jedním z vesmírných aiónů, kde každý je spravován všemožnými anděly, osvětlovači, tyto samotní aióni jsou pak zároveň chápány jako jednající bytosti... na druhou stranu může Jidášovo evangelium, právě díky svému provokativnímu názvu, někoho přilákat k zájmu o rané křesťanství, či snad dokonce studium religionistiky. Gnóze samotná teoreticky může splnit požadavky na náboženství pro někoho, kdo se neztotožnil s abrahámovským Bohem, ovšem má zájem o spirituálno, a zároveň může mít pocit odcizenosti v tomto světě...

Seznam zkratk biblických knih

Starý zákon

Dt - Deuteronomium

Nový zákon

J – Janovo evangelium

Lk – Lukášovo evangelium

Mk – Markovo evangelium

Mt – Matoušovo evangelium

1. K – První list Korintským

Bibliografie

Primární

A. Pagels, K.L. King: Reading Judas: The Gospel of Judas and the Shaping of Christianity. New York: Pinguin Group, 2007. ISBN 978-0-670-03845-9.

J. M. Robinson: Jidášova tajemství -- Příběh nepochopeného učedníka a jeho ztraceného evangelia. New York: HarperCollins Publishers, 2007. ISBN 978-80-89230-36-5.

B. D. Ehrman: Ztracené evangelium Jidáše Iškariotského - Nový pohled na zrádce a zrazeného. New York Oxford University Press, 2006. ISBN 978-80-242-1943-1

T. Wright: Judas and the Gospel of Jesus. Grand Rapids: Baker Books, 2006. ISBN 978-0-8010-1294-5.

R. Kasser. G, Wurst: The Gospel of Judas: Together with the Letter of Peter to Philip, James, and a Book of Allogenes from Codex Tchacos. Washongton: National Geographic Society, 2006. ISBN 978-1-4262-0191-2.

S. Gathercole: The Gospel of Judas: Rewriting Early Christianity. New York: Oxford University Press, 2007. ISBN 978-0-19-922584-2.

A.D. DeConick: The Thirteenth Apostle. What the Gospel of Judas Really Says. London: Continuum, 2007. ISBN 978-1-8470-6568-1.

K. Rudolph: Gnóze. Praha: Vyšehrad, 2010. ISBN 978-80-7021-947-8.

M. Dospěl: Jidášovo evangelium. Praha: KLP, 2006. ISBN 80-86791-37-8.

M. Meyer: Judas: Definitive collection of gospels and legends about the infamous apostle of jesus. New York: HarperOne Publishers, 2007. ISBN 978-0-06-134830-3.

Sekundární

P. Pokorný: Literární a teologický úvod do Nového zákona. Praha: Vyšehrad, 1993. ISBN 80-7121-052-4.

A. Cane: The pace of Judas Iscariot in christology. Aldershot: Ashgate Publishing Limited, 2005. ISBN 10-07546-5284-X.

Schenke, Hans-Martin. The phenomenon and significance of gnostic sethianism. In: Bentley Layton, editor. The rediscovery of gnosticism, II: Sethian gnosticism, SHR 41 Leiden: Brill, 1981, 588-616.

M. P. Penn: *Kissing Christians: ritual and community in the late ancient church*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2005. ISBN 0-8122-3880-X.

Citovaná antická díla

Ireneus z Lyonu: *Adversum Haereses*. III.3.2

Ante-Nicene Fathers, Vol. 1. Ed. A. Roberts, J. Donaldson, A.C. Coxe Buffalo, NY: Christian Literature Publishing Co., 1885.

Dostupné z: <http://www.newadvent.org/fathers/0103.htm>

Tertullianus: *Adversus Omnes Haereses*, II.5-6

Tertullianus: *De Baptismo* I.1

Ante-Nicene Fathers, Vol. 3. Ed. A. Roberts, J. Donaldson, A.C. Coxe Buffalo, NY: Christian Literature Publishing Co., 1885.

Dostupné z: http://www.tertullian.org/anf/anf03/anf03-49.htm#P11466_3245563

J. de Voragine: *Legenda Aurea*

Dostupné z: <http://www.fordham.edu/Halsall/basis/goldenlegend/GoldenLegend-Volume3.asp#Matthias>

Epifanius ze Salaminy: *Panarion*

Dostupné z: http://www.masseiana.org/panarion_bk1.htm